

BALKANSKA EPIDEMIOLOŠKA STUDIJA O ZLOSTAVLJANJU I ZANEMARIVANJU DJECE (BECAN)

Oznaka: DG-RESEARCH [Broj ugovora: FP7-HEALTH-F2-2009-223478]

PRIRUČNIK ZA OBUKU ISTRAŽIVAČA I SMJERNICE ZA ISTRAŽIVAČE ZA IZMIJENJENE *ICAST-CH* I *ICAST-P* UPITNIKE

NACRT PRIRUČNIKA PRIPREMIO

Institiut za dječje zdravlje
Odjel za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu
Centar za istraživanje i prevenciju
zlostavljanja i zanemarivanja djece

ATENA, april/travanj 2010.

*Rad koji prethodi ovom dokumentu financirala je Evropska komisija kroz
Sedmi okvirni program (FP7/2007-2013) posredstvom Sporazuma o donaciji, broj
HEALTH-F2-2009-223478*

SADRŽAJ

A.1.	<i>Ko razvija ICAST instrumente?</i>	6
A.2.	<i>Zašto razvijati međunarodni instrumentarij za discipliniranje i zlostavljanje?</i>	6
A.3.	<i>Zašto su ovi instrumenti važni i zašto je zajednička upotreba važna?</i>	7
A.4.	<i>Ko može koristiti ICAST instrumente?</i>	8
A.5.	<i>Kako je nasilje ili zlostavljanje definirano u instrumentima?</i>	8
B.1.	<i>Metodologija epidemiološkog istraživanja</i>	9
B.2.	<i>Uzorkovanje</i>	10
B.3.	<i>Pripremna faza epidemiološkog istraživanja</i>	10
Pripremna faza za organizaciju epidemiološkog istraživanja u svim zemljama uključuje slijedeće korake:		10
B.3.1.	<i>Dozvola za korištenje instrumenata</i>	11
B.3.2.	<i>Izmjena i prijevod instrumenata</i>	11
B.3.3.	<i>Probno ispitivanje instrumenata (Pilot)</i>	12
POGLAVLJE C.		15
ORGANIZACIJA ISTRAŽIVANJA		15
C.1.	<i>Kvalifikacije istraživača</i>	15
C.2.	<i>Obuka za istraživače</i>	15
C.3.	<i>Koordinacija terenskog istraživanja</i>	17
C.4.	<i>Organizacija istraživanja u školama</i>	19
Kako bi se istraživanje provelo u školskom okruženju u većini zemalja potrebno je pribaviti odobrenje nadležnih vlasti (npr. ministarstva obrazovanja) kojim se odobrava ulazak u škole i provođenje istraživanja. Nakon što dobije odobrenje, Koordinator terenskog istraživanja bi trebao poslati i obavijest direktorima škola (izabranih škola za istraživanje) i/ili vijećima učitelja i nastavnika/staratelja (gdje postoje) kako bi se obavijestili o istraživanju koje će biti provedeno u njihovoj školi. Nadalje, i naknadni telefonski poziv može koristiti kako bi se obavijestili direktori škola i kako bi se:		19
C.5.	<i>Organiziranje istraživanja sa djecom koja su prekinula pohađanje škole</i>	22
C.6.	<i>Priprema materijala za istraživače</i>	22
C.7.	<i>Obrasci za izvještavanje</i>	25
POGLAVLJE D.		27
PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA		27
D.1.	<i>Uručenje ICAST-CH i ICAST-P upitnika</i>	27
D.1.1.	<i>Upitnici</i>	27
D.1.2.	<i>Strukturirani Intervjui</i>	28
	<i>D.1.2.1. Pripreme za intervju</i>	28
U slučaju da su roditelji kontaktirani putem pošte, mora ih se i telefonski kontaktirati kako bi se roditelj/staratelj pozvao da učestvuje u istraživanju, zatim da bi se identificirale odbijenice i dogovorili sastanci. U slučaju da su roditelji kontaktirani samo putem telefona mora ih se upoznati i sa ciljem istraživanja. Sljedeći scenarij se može koristiti kao vodič (ISPCAN, 2006b, str- 6):		28
POGLAVLJE E.		31
NAKON PRIKUPLJANJA PODATAKA		31
E.1.	<i>Provjera kvalitete podataka</i>	31
E.2.	<i>Sigurnost podataka</i>	31
E.3.	<i>Unos podataka i kodiranje</i>	31
POGLAVLJE F.		33
ETIČKA I SIGURNOSNA PITANJA		33
F.1.	<i>Etička pitanja</i>	33
F.1.1.	<i>Privatnost i povjerljivost</i>	34
F.1.2.	<i>Djelomično prekrivanje</i>	35
F.1.3.	<i>Pravo na odbijanje i povlačenje iz istraživanja</i>	35

U svakom slučaju, bilo da sudionik prekine ili odbije sudjelovati, istraživači bi trebali da otkriju razloge zbog kojih neka osoba želi da se povuče, ukoliko je to moguće, jer a) razlog povlačenja može biti vezan za faktor/barijeru na koju se može (ili mora) reagirati na mjestu ili poslije (npr., osjećaji srama, straha ili odmazde od zlostavljača, emotivna nestabilnost izazvana postavljenim pitanjima i dr.) i b) skup tih informacija je veoma koristan za buduća ovakva istraživanja. Vrlo je važno da istraživači budu obučeni tako da to mogu raditi bez da vrše pritisak na učesnike koji žele da se povuku iz ispitivanja.

	35
<i>F.1.4. Informirani pristanak</i>	35
<i>F.1.5. Obavještavanje</i>	36
<i>F.1.6. Pohranjivanje podataka i pristup njima</i>	36
<i>F.1.7. Opis istraživanja u javnosti</i>	37
<i>F.2. Sigurnosna pitanja</i>	37
<i>F.2.1. Supervizija i intervencija u kriznim slučajevima</i>	37
<i>F.2.2. Reagiranje u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djeteta</i>	38

REFERENCE	43
-----------	----

PREGLED PRIRUČNIKA

Ovaj priručnik je nastao u okviru projekta "Balkanska epidemiološka studija o zlostavljanju i zanemarivanju djece" (BECAN)¹, a utemeljen je na načelima ICAST-C i ICAST-P priručnika koje je razvilo Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece (ISPCAN^{*}, 2006a,b). Priručnik je dopunjen posebnim sadržajima kako bi se zadovoljile sve metodološke i edukacijske potrebe terenskih istraživača koji će obavljati i prikupljanje podataka u okviru BECAN epidemiološke studije u 9 balkanskih zemalja.

Cilj ovog priručnika jeste da ponudi korisne upute voditeljima obuke državnih istraživačkih timova, koordinatorima terenskih istraživanja i/ili lokalnim (mjesnim) koordinatorima, i najvažnije, terenskim istraživačima kako bi proveli epidemiološko istraživanje BECAN na ujednačen način u svim državama. Ovaj priručnik ima dvije **ciljne grupe**, jer se odnosi kako na voditelje obuke državnih istraživačkih timova, tako i na same terenske istraživače. Stoga, osim Dodataka, priručnik se sastoji iz **dva dijela**:

- **1. DIO: "Priručnik za obuku"** sadrži upute za državne koordinateure i za sve druge osobe koje će organizirati istraživanje. Osim toga, ovaj dio je kreiran i da bi ga koristili **voditelji obuke** istraživačkih timova kako bi se osigurala standardizirana obuka istraživača u svim zemljama koje sudjeluju u istraživanju.
- **2. DIO: "Upute za istraživače"** je kreiran tako da nudi materijal spreman za štampanje koji će se podijeliti terenskim istraživačima za vrijeme trajanja obuke, nudeći im na taj način koristan vodič koji će moći upotrebljavati za vrijeme prikupljanja podataka.

Svi znanstveni koordinatori i drugi članovi državnih timova koji su obučeni na radionici "Obuka za voditelje obuke istraživača", moraju koristiti ovaj priručnik kako bi obučili svoje istraživačke timove u svojim zemljama. Priručnik je podijeljen na različita poglavlja, obrađujući detaljno pitanja koja se odnose na metodologiju, uzorkovanje, rukovođenje/primjenom upitnicima/ka, način izvođenja strukturiranih intervjua, etička pitanja i kodiranje podataka. Konkretnije, **1. DIO** priručnika se sastoji od **6 poglavlja**:

- ▶ **Poglavlje A** pruža informacije o ICAST- CH i ICAST-P upitnicima koje je kreirao ISPCAN
- ▶ **Poglavlje B** pruža informacije o pripremnj fazi epidemiološkog istraživanja u okviru projekta BECAN (metodologija, uzorkovanje, kako su ICAST instrumenti promijenjeni i kako su probno testirani, itd.)
- ▶ **Poglavlje C** pruža informacije o organizaciji istraživanja, to jest o kvalifikacijama istraživača i kako ih podučiti, kako organizirati i koordinirati epidemiološko istraživanje BECAN na državnom nivou, zatim, koje je materijale potrebno pripremiti i koji materijali istraživačima trebaju tokom prikupljanja podataka.
- ▶ **Poglavlje D** pruža informacije o procesu koji će prethoditi prikupljanju podataka putem dva različita metoda: kako pripremiti istraživanje u kojem će se koristiti upitnici, i kako pripremiti istraživanje koje će podrazumijevati vođenje strukturiranih intervjua.
- ▶ **Poglavlje E** pruža informacije o koracima koji će uslijediti nakon prikupljanja podataka, to jest provjera kvalitete i sigurnosti podataka, unos podataka i šifriranje (kodiranje) podataka.

¹ Balkan Epidemiological Study on Child Abuse & Neglect

^{*} International Society of the Prevention of Child Abuse and Neglect

- ▶ **Poglavlje F** pruža informacije o etičkim i sigurnosnim pitanjima koja se odnose i na istraživače i na učesnike istraživanja.

2. DIO priručnika, **Upute za istraživače**, sadrži sve informacije koje terenski istraživači trebaju imati. Uključuje sve obaveze koje oni kao istraživači imaju prije, za vrijeme i nakon prikupljanja podataka. Dalje, uključuje liste provjere (check-liste) materijala potrebnih za vrijeme prikupljanja podataka, upute o provođenju istraživanja kroz upotrebu upitnika i vođenje strukturiranih intervjua, upute o tome šta uraditi nakon što su podaci prikupljeni, te tretira važna etička i sigurnosna pitanja.

Četiri Dodatka koja su uključena u priručnik sadrže:

Dodatak 1: Unaprijed sročene standardizirane odgovore na moguća pitanja učesnika

Dodatak 2: Izvještajne obrasce

Dodatak 3: Kartice za intervjue

Dodatak 4: ICAST-CH i ICAST-P promijenjene upitnike

POGLAVLJE A.

O ICAST-C I ICAST-P UPITNICIMA

A.1. Ko razvija ICAST instrumente?

ICAST-C i ICAST-P upitnici razvijeni su kroz niz sastanaka i ispitivanja koje je provelo Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece (ISPCAN) u saradnji sa Dječijim fondom Ujedinjenih Nacija (UNICEF). "Ove aktivnosti su provedene zajedno sa studijom Generalnog sekretara UN-a o Nasilju nad djecom. Više od 130 stručnjaka iz 43 zemlje je uzelo učešće u procesu razvoja i ispitivanja. Proces razvoja ICAST instrumenata koordiniralo je vodstvo ISPCAN-a i istraživači sa Queensland Univerziteta za tehnologiju iz Australije i Univerziteta North Carolina na Chapel Hill-u, u SAD" (ISPCAN, 2006a, p.3).

Cilj instrumenata je istraživačima koji istražuju učestalost nasilja nad djecom diljem svijeta osigurati jedan koristan instrument putem kojeg se mogu ispitati tipovi viktimizacije u djetinjstvu (ISPCAN, 2006a).

A.2. Zašto razvijati međunarodni instrumentarij za discipliniranje i zlostavljanje?

Potaknuto studijom Generalnog sekretara UN-a o djeci i nasilju, Međunarodno udruženje za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece (ISPCAN) "prihvatilo je izazov kreiranja instrumenata koje mogu koristiti istraživači diljem svijeta kako bi procijenili nivo nasilja usmjerenog prema djeci u njihovim domovima, školama," na poslu "i u zajednicama" (ISPCAN, 2006b, p.1). Zbog "problema definiranja u različitim zemljama i kulturama, čak i definiranje nečega što može podrazumijevati zlostavljanje u različitim zemljama može biti teško. Na temelju prethodnog rada ISPCAN je okupio grupu znanstvenika iz oblasti društvenih nauka, zdravstvenih radnika i drugih u Brisbane-u, Australija u septembru 2004. godine kako bi počeli raditi na razvoju međunarodnog instrumentarija. ISPCAN se nije fokusirao na istraživanja, nego na razvoj instrumentarija kojeg mogu koristiti istraživači širom svijeta u procjeni zajednice i države u kojima žive, ali koristeći mjerila kojima mogu uporediti svoju zajednicu sa onim što je poznato o drugim zajednicama. Pristup ISPCAN-a je oslikao pristup drugih, tako što instrumenti mjere ponašanja odraslih prema djeci ili od djece ka drugoj djeci i pri tome izbjegavaju etiketiranje prema kojemu su neka ponašanja prihvatljiva, dok neka druga podrazumijevaju zlostavljanje. Zadatak svakog od instrumenata jeste da uključi ona ponašanja koja su ili najopasnija ili najčešća ili oboje" (ISPCAN, 2006b, p.1).

"Grubo discipliniranje djeteta kao i zlostavljanje može biti privatni čin koji nije javno vidljiv, i za njega mogu znati samo njegovi sudionici. ISPCAN je odabrao da razvije skup instrumenata koji se mogu upotrijebiti za prikupljanje podataka od učesnika, bilo da se radi o djetetu (ICAST-CH) ili o roditelju (ICAST-P)" (ISPCAN, 2006b, p.1).

Instrument pod nazivom ICAST-P "je kreiran za prikupljanje podataka o ponašanjima roditelja koja podrazumijevaju discipliniranje, a koja su usmjerena prema određenom djetetu. Ovi podaci omogućavaju proračun stope različitih načina discipliniranja u odnosu na godine djeteta i ukazuju na procent roditelja koji koriste grube načine discipliniranja. Najveće ograničenje ovog instrumenta je u tome što roditelji mogu ne otkriti sve što čine (ili su činili). Međutim, iskustvo u pet zemalja ukazuje na to da ovaj pristup može pokazati i do 40 puta

veću stopu učestalosti nego što su pokazale stope izračunate na osnovu zvanične statistike koju drže vlasti, čak i u zemljama u kojima su zakoni koji nalažu izvještavanje davno doneseni". Prednost ovog pristupa je u tome što se korištenjem instrumenta mogu ispitati roditelji i mlađe i starije djece, pa se i "stope mogu izračunati neovisno o sposobnosti djeteta da odgovori na upitnik. Ovaj instrument se može povezati sa drugim faktorima nasilja između odraslih, radnim iskustvima, ili obrazovanjem roditelja, kako bi se dobila slika obiteljskog/porodičnog života i faktora rizika povezanih sa grubim discipliniranjem djeteta"² (ISPCAN, 2006b, p.1).

ISPCAN je također razvio ICAST-CH koji bi se upotrebljavao sa djecom od 11 godina i starijom (od ≥ 11 do < 18 godina starosti). Jasno, "brojna istraživanja provedena širom svijeta bavila su se ispitivanjem djece u osnovnoj ili srednjoj školi o nasilju koje su iskusila. Ova istraživanja su pokazala visoke stope nasilja usmjerenog prema djeci u mnogim zemljama. U svakoj od ovih studija koristile su se nove i neovisne mjere koje su ograničavale istraživače da uporede svoje podatke sa podacima u drugim školskim okruzima, zajednicama ili državama" (ISPCAN, 2006b, pp. 1-2). Postoji rasprava o "etičkim i pravnim pitanjima koja se odnose na direktno obraćanje djeci kroz pitanja o zlostavljanju. I zaista, neke su organizacije zaključile da upotreba upitnika za djecu nije etična niti prikladna. Međutim, brojne studije su već izvedene, i mnogi istraživači su zaključili da je ispitivanje djece prikladno, etički ispravno i sigurno za provođenje unutar zajednica u kojima djeca žive. Ovo je područje unutar kojeg istraživači moraju postupati oprezno i sa velikom brigom za dobrobit djeteta" (ISPCAN, 2006b, p.2).

A.3. Zašto su ovi instrumenti važni i zašto je zajednička upotreba važna?

Prema ISPCAN-u (2006a, p.2) "obiteljsko nasilje se sve više očituje širom svijeta kao značajan društveni problem koji ima ozbiljne zdravstvene i ekonomske posljedice [...] podaci koji dolaze iz zemalja sa historijom proučavanja ovog problema, sugeriraju da se radi o epidemiji". Međutim, postojeći podaci iz različitih zemalja "često nemaju dovoljnu moć prisile/nisu dovoljno ubjedljivi da osiguraju prepoznavanje problema koji je sramno sakriven unutar porodica i zajednica". Postoji potreba za povećanjem svijesti o stvarnoj rasprostranjenosti (prevalenciji) u nekim zemljama, dok u drugim zemljama postoji potreba za povećanjem našeg razumijevanja faktora rizika i faktora zaštite kroz međudržavnu usporedbu (ISPCAN, 2006a) ili za nametanjem promjena kroz nove napore na području prevencije. Određeni broj zemalja ima historiju proučavanja ovog problema, ali postoje i zemlje koje imaju ograničene epidemiološke podatke ili čak ne raspolažu nikakvim podacima tog tipa (kakve su balkanske zemlje), te za njih "postoji mogućnost da je problem, predstavljen podacima drugih zemalja, mnogo ozbiljniji " (ISPCAN, 2006a, p.2). Jasno je da su "podaci potrebni kako bi se

² ISPCAN je također razvio jedan instrument [ICAST-R (Retrospective)] kako bi se onedavno osamostaljene mlade odrasle osobe pitalo o njihovim životnim iskustvima sa nasiljem u obitelji i u njihovom domu. Ovaj pristup se može koristiti u slučajevima gdje postoje pravne posljedice; ako odrasla osoba prizna da je zlostavljala dijete ili ako malo dijete ne može razumjeti moguće implikacije i pobrinuti se za informirani pristanak da bi prijavilo ponašanje roditelja. Ovaj se instrument može kombinirati sa drugim mjerjenjima rada ili obrazovanja, te može biti dio svakog ispitivanja mladih odraslih ljudi. Podaci o učestalosti ponašanja koja podrazumijevaju zlostavljanje mogu se procijeniti, ali će vremenska distanca najvjerovatnije odraziti godine adolescencije i kasnije godine djetinjstva. Ovaj pristup može biti manje efikasan u procjeni nasilja usmjerenog protiv djece ili nasilja koje ima duboke posljedice na kasnije intelektualno funkcioniranje djeteta. (ISPCAN, 2006b).

usmjerilo obrazovanje, politika i poboljšanje socijalnih usluga" koji će pomoći da se evidentira postojanje problema i informiraju donositelji odluka i edukatori" (ISPCAN, 2006a, p.2). Napokon, "međudržavna usporedba može pomoći u razumijevanju načina na koje se u različitim kulturama formira discipliniranje djece. Podaci prikupljeni na slične načine u zajednicama i kulturama, pomoći će da se problem evidentira i da se informiraju oni koji oblikuju lokalno interveniranje kako bi se mogli uhvatiti u koštac sa problemom" (ISPCAN, 2006b, p. 2).

"Saznanja djece i njihova perspektiva uključuju se neredovno u istraživanje nasilja u obitelji. Stanja koja se pojavljuju u fazama odrastanja ili neka druga ograničenja mogu ograničiti sposobnost neke djece da nam otkriju svoja iskustva. Međutim, onda kada je moguće obratiti se djeci, njihova perspektiva nam može pomoći u shvatanju potpunog dijapazona problema. Perspektiva dječijih prava podržava napore da se ono što su djeca proživjela razumijeva iz njihovog vlastitog kuta gledanja" (ISPCAN, 2006a, p.2).

Međutim, "bez standardiziranih instrumenata, teško je uporediti ili suprotstaviti jedno drugom, ono o čemu nas djeca izvještavaju kroz studije ili kroz različite kulture". Razvoj instrumenata koji "se mogu koristiti u kontekstu različitih kultura i koji mogu olakšati istraživanje tako što će se pitati djecu o zlostavljanju na siguran i etički ispravan način, poboljšat će bazu znanja o pojavi nasilja nad djecom" (ISPCAN, 2006a, p.2).

A.4. Ko može koristiti ICAST instrumente?

ISPCAN "izrađuje ove instrumente kako bi ih koristili znanstvene i one zajednice koje zastupaju dječija prava. Samostalni istraživači ili grupe istraživača iz mjesnih NVO-a, sa univerziteta, pa čak i iz državnih agencija mogu koristiti neke ili sve ISPCAN instrumente u svom radu. Cilj je olakšati zajednička mjerenja između istraživanja, zajednica i kultura (ISPCAN, 2006b, p.2).

A.5. Kako je nasilje ili zlostavljanje definirano u instrumentima?

"Ljudi koji baštine različite kulture imaju različite poglede na to šta čini neko ponašanje nasilnim ili zlostavljачkim". Iz tog razloga, u istraživanju i u ISPCAN upitnicima, "učesnike se neće pitati o tako širokim terminima kakvi su *nasilje* ili *zlostavljanje*, nego o veoma konkretnim ponašanjima". Ta taj način će se omogućiti da interpretacija rezultata bude "u kontekstu normi lokalnih zajednica koje se odnose na prihvatljivo ponašanje, kao i da se koriste usklađenije definicije u cilju međudržavne usporedbe" (ISPCAN, 2006a, p.3; ISPCAN, 2006b, p.2).

POGLAVLJE B.

BALKANSKA EPIDEMIOLOŠKA STUDIJA O ZLOSTAVLJANJU I ZANEMARIVANJU DJECE (BECAN)

BECAN je epidemiološko istraživanje koje za cilj ima mapiranje zlostavljanja i zanemarivanja djece (CAN¹) u ukupnoj populaciji djece dobi 11, 13 i 16 godina koja pohađaju školu i koja su prekinula pohađanje škole, te ispitivanje veze između CAN i socio-demografskih karakteristika na uzorku od 9 balkanskih zemalja (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, FYR Makedonija, Grčka, Rumunjska, Srbija i Turska). S ciljem da se prikupе podaci iz dva izvora izabrana su dva ICAST upitnika (ICAST-CH – za djecu i ICAST-P za roditelje) koji su izmijenjeni za potrebe BECAN projekta i koji će se koristiti u ovoj epidemiološkoj studiji; podaci će se prikupljati od parova roditelja i djece. Očekivani rezultat istraživanja je skup uporedivih podataka o CAN svih zemalja učesnica čime bi se olakšalo ujednačeno kreiranje politika u ovoj oblasti, buduća istraživanja i bolje razumjevanje CAN karakteristika. Od podataka koji će se prikupiti očekuje se da budu međusobno usporedivi i usklađeni budući da se koriste isti instrumenti i da je metodologija kao i proces prikupljanja podataka isti u svim zemljama sudionicama.

B.1. Metodologija epidemiološkog istraživanja

Planirano je da epidemiološko istraživanje (bazirano na populaciji), slijedi dvojaku metodološku strategiju: prvo, istraživanje će se vršiti na slučajnom uzorku djece uzrasta 11, 13 i 16 godina i njihovih roditelja u 9 zemalja Balkana kako bi se dobile informacije o rasprostranjenosti CAN problema u općoj populaciji djece koja pohađaju školu; drugo, pilot studija o stopama CAN slučajeva kod djece uzrasta 11, 13 i 16 godina koja su prekinula pohađanje škole i koje će se provesti u onim zemljama Balkana u kojima je izražena visoka stopa djece koja su prekinula pohađanje nastave.

Metode koje za prikupljanje podataka od djece preporučuje ISPCAN jesu upitnici za djecu – koja sama popunjavaju upitnik³ – ICAST-CH upitnici i strukturirani intervjui bazirani na ICAST-P upitniku za prikupljanje podataka od roditelja/staratelja.

Metode koje je preporučio ISPCAN izmijenjene su za svrhe istraživanja BECAN na slijedeći način:

- uzorak djece i roditelja je uparen
- podaci od djece koja pohađaju školu i njihovih roditelja će biti prikupljeni kroz ICAST-CH i ICAST-P upitnike, izmijenjene za BECAN, koje će djeca i njihovi roditelji **popunjavati samostalno**⁴, dok će se podaci od **djece koja su prekinula**

¹ Child Abuse and Neglect.

³ U izvorniku: self-administered questionnaires; u nastavku teksta ovaj izraz se prevodi jednostavno kao „upitnik/ci“ a podrazumjeva "one koje ispitanici popunjavaju sami".

⁴ Osim roditelja koji budu tražili pomoć kako bi ispunili upitnik (kako bi se i nepismenim roditeljima omogućilo sudjelovanje u istraživanju).

školoavanje i njihovih roditelja prikupljati preko istih instrumenata, ali putem **strukturiranih intervjua**.

U oba uzorka svako dijete će biti upareno sa jednim svojim roditeljem/starateljem tako što će se koristiti jedinstveni kod/šifra za uparivanje, to jest: da bi se svako dijete uparilo sa svojim roditeljem/starateljem, bez da se ugrozi povjerljivost, jedinstven broj ispitanika će se dodijeliti svakom paru upitnika za djecu-roditelje, prije nego se započne sa prikupljanjem podataka (za više informacija pogledati poglavlje C6).

B.2. Uzorkovanje

Metoda **multi-faznog stratificiranog klaster uzorka** korištena je kako bi se kreirao reprezentativan uzorak djece koja pohađaju školu, pripadaju trima dobnim skupinama, dolaze iz urbanih i ruralnih područja i iz najmanje 3 različita geografska područja u svakoj zemlji učesnici. Izračunato je da u svim zemljama učesnicama **41.169** učenika i jednak broj njihovih roditelja/staratelja bude ukupni najmanji broj uzorka kreiranog metodom slučajnog odabira, što predstavlja najmanje 2% ukupne populacije djece koja pohađaju školu iz tri dobne skupine u svakoj zemlji učesnici⁵.

Što se tiče **djece koja su prekinula pohađanje škole**, očekuje se **prikladan uzorak** djece uparenih sa njihovim roditeljima (zbog ozbiljnih barijera koje se javljaju u pokušajima da se lociraju ova djeca i njihovi roditelji).

Uzorak učenika koji pohađaju školu izabran za Bosnu i Hercegovinu je blizu 4.000. Djeca koja su prestala pohađati školu u BiH neće biti predmetom ispitivanja zbog malog broja takve djece (455 od ukupno 102.677 registriranih učenika, odnosno 0,5% od ukupnog broja).

B.3. Pripremna faza epidemiološkog istraživanja

Pripremna faza za organizaciju epidemiološkog istraživanja u svim zemljama uključuje slijedeće korake:

1. Pribaviti dozvolu od ISPCAN-a kako bi se preveli i koristili ICAST upitnici i uputstva za istraživanje u 9 balkanskih zemalja
2. Modifikacija, prevod i početna kulturna validacija instrumenata u 10 jezika (albanski, bosanski, bugarski, hrvatski, grčki, mađarski, makedonski, rumunjski, srpski i turski), te još i na engleskom jeziku
3. Pribaviti službena dopuštenja državnih vlasti za ulazak u škole (entitetska i kantonalna ministarstva obrazovanja):
 - Albanija:
 - **Bosna i Hercegovina:** Ministarstvo prosvjete i kulture RS; Federalno ministarstvo obrazovanja FBiH; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog Kantona, Ministarstvo prosvjete, znanosti kulture i

⁵ Procenat od 2% izračunat je kao rasprostranjenost (magnituda) uzorka u svakoj zemlji, osim u Rumuniji gdje je 1%. Za većinu zemalja početnih 1%, kako je utvrđeno Grant ugovorom, se činilo neadekvatnim za stratificiranje uzorka na svim nivoima u malim zemljama. Treba se, također, uzeti u obzir da je uzorak u Turskoj regionalan, a ne na nivou cijele zemlje zbog velikog broja populacije djece koja pohađaju školu.

sporta Posavskog Kantona; Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Tuzlanskog Kantona; Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog Kantona; Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog Kantona; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjo-bosanskog Kantona; Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Hercegovačko-neretvanskog Kantona; Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadno-hercegovačkog Kantona; Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Kantona 10; Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo; Odjeljenje za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta

- Bugarska:
 - Hrvatska: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
 - Makedonija: Ministarstvo obrazovanja i nauke i ured obrazovanja
 - Grčka: Ministarstvo obrazovanja, cjeloživotnog učenja i religijskih odnosa
 - Rumunija:
 - Srbija:
 - Turska:
4. Kulturna validacija instrumenata kroz fokus grupe provedene u svim zemljama učesnicama sa djecom (koja pohađaju školu uzrasta 11, 13 i 16 godina kao i sa djecom istih uzrasta koja su prekinula školovanje – tamo gdje je bilo potrebno i moguće) i roditeljima kao i stanovite modifikacije instrumenata na osnovu rezultata fokus grupa.
 5. Razvijanje Priručnika za obuku i provedba radionice Obuka za voditelje obuke.
 6. Prijevod Priručnika sa engleskog na 10 službenih jezika (albanski, bosanski/hrvatski/srpski, bugarski, hrvatski, grčki, mađarski, makedonski, rumunski, srpski i turski).
 7. Formiranje i obuka istraživačkog terenskog tima u svakoj od zemalja sa ciljem jedinstvenog provođenja istraživanja.
 8. Kulturna validacija instrumenata kroz pilot istraživanje i njihovo modificiranje (gdje je to potrebno).
 9. Priprema konačne verzije modificiranih ICAST upitnika koji će biti korišteni u BECAN istraživanju.

B.3.1. Dozvola za korištenje instrumenata

Prije početka istraživanja svaka od zemalja učesnica u studiji je pribavila odobrenje od ISPCAN-a za prevod i upotrebu alata (ICAST-CH i P) primjenjujući ih na kulturološki prihvatljiv način.

B.3.2. Izmjena i prijevod instrumenata

Ispod su opisani koraci koji se moraju slijediti kako bi se razvila posljednja verzija izmijenjenih ICAST alata koji će se koristiti u BECAN istraživanju.

Modifikacija alata: ICAST-CH i ICAST-P upitnici su izmijenjeni za potrebe BECAN istraživanja. Glavni razlog ove izmijene je taj što je epidemiološka studija dizajnirana na bazi uparenih upitnika (za djecu i roditelje); preciznije: iako ICAST-P i ICAST-CH teže da ispitaju

iste teme, ipak se razlikuju po tome kako su formulirana određena pitanja kao i po tome koje su skale korištene. Od svih zemalja učesnica traženo je da doprinesu svakoj izmjeni instrumenata, što je uključivalo:

- ▶ Dodavanje ili izmjenu pitanja u oba instrumenta koji su prvenstveno bili prisutni u samo jednom od upitnika (npr. dodavanje onih pitanja u ICAST-CH upitnik koja su bila prisutna samo u ICAST-P upitniku) kako bi oba instrumenta bila potpuno uporediva jedan sa drugim
- ▶ Modifikacije i/ili dopune skala (iz istih razloga navedenih iznad)
- ▶ Demografske informacije su također dodane u upitnike za roditelje
- ▶ Izmjene formata upitnika kako bi ga ispitanici lakše samostalno popunili.

Tokom izmjene instrumenata uloženi su napori da se zadrži prvobitna numeracija pitanja u ICAST upitnicima. Pitanja koja su dodana označena su brojevima na poseban način, na šta upućuju ISPCAN instrukcije korištenja. Ovo omogućava uporedivost podataka iz različitih zemalja, čak i ako istraživač koji koristi podatke nije upoznat sa jezikom instrumenata koji koristi neka zemlja učesnica.

Konačno, oba upitnika uključuju odgovarajući kod (broj/šifra ispitanika), kako bi se uparili upitnici za djecu i roditelje/staratelje. Kod se sastoji od inicijala zemlje, inicijala područja i jedinstvenog broja koji se dodjeljuje svakom paru upitnika.

Prijevod: Prema ISPCAN-u, međunarodni instrumenti kakvi su i ICAST instrumenti dizajnirani su sa namjerom da se koriste u više jezičnih verzija, te da se postave slična pitanja u različitim kulturnim miljeima. „Neki jezici imaju izraze koji su slični izrazima u drugim zemljama, i imaju istu konotaciju. U nekim jezicima ne postoje ekvivalentni izrazi“. U svakom slučaju, uloženi su svi napori kako bi se značenje izraza u jednom jeziku održalo i u drugom, kroz frazu ili najbliži izraz. „Prijevodi bi trebali obuhvatiti pravo značenje termina ukoliko postoji izbor između više alternativnih izraza“ (ISPCAN, 2006a, p.4). ISPCAN predlaže da svaki prijevod bude popraćen dodatnim nezavisnim prijevodom koji će načiniti neka druga osoba sa jezika zemlje u kojoj se koristi nazad na engleski. Svaka zemlja učesnica je prevela oba upitnika na njihove zvanične jezike kako bi se koristili u narednim fazama projekta.

Početa kulturna validacija: tokom izmjene instrumenata svi državni znanstveni koordinatori bili su ohrabreni da prilagode neka pitanja lokalnom kontekstu njihove zemlje. Na primjer, pitanje broj 24 ICAST-CH upitnika: „da li ti je iko prijeto [...] da će prizvati zle duhove“ je trebalo prilagoditi svakom kulturalnom kontekstu.

B.3.3. Probno ispitivanje instrumenata (Pilot)

Oba instrumenta su testirana u pilot istraživanju prije glavnog istraživanja preko dvostruke strategije: a) **fokus grupa** i b) **pilot istraživanja**. Ciljevi pilotnog ispitivanja oba instrumenta su ispitivanje nekoliko specifičnih i različitih karakteristika kao što su: razumljivost prijevoda upitnika, potreba da se terenski istraživači naviknu na zahtjevnost primjene upitnika u razredima, kao i spremnost na obradu podataka koji će se prikupiti, te usaglašenost procedura i ishoda među zemljama u kojima će se provesti istraživanje.

Fokus grupe: svrha fokus grupa bila je da se prevedni ICAST-CH i ICAST-P upitnici podvrgnu pred-terenskom testiranju na pripadnicima ciljane skupine istraživanja da bi se:

a) identificirala bilo koja buduća važna pitanja koja bi se trebala dodati u upitnike i b) identificirali problemi sa kojima se ispitanici susreću, a odnose se na:

- ▶ Razumljivost i jasnoću pitanja u upitniku
- ▶ Primjerenost pitanja s obzirom na kulturnu sredinu (pitanja koja se trebaju dodati, obrisati i/ili izmijeniti, ukoliko je to potrebno)
- ▶ Opcije odgovaranja: *da li razumiju ponuđene odgovore? Da li je ispitanicima lako da odgovore izabirući neki od njih? Da li ispitanici biraju različite kategorije ili opcije od onih ponuđenih u pitanju?*
- ▶ Nenamjerno preskakanje uputa i/ili pitanja, što može rezultirati gubitakom podataka
- ▶ Uočavanje bilo kakvih pojašnjenja koje treba pružiti ispitanicima kao i bilo kojih pitanja na koja bi se trebalo odgovoriti (kako bi se razvili standardni, unaprijed pripremljeni odgovori na ta pitanja)
- ▶ Izgled upitnika, i
- ▶ Zainteresiranost i pozornost ispitanika za upitnik.

Nadalje, fokus grupe su bile i prilika da se procjeni vrijeme potrebno za ispunjavanje upitnika kao i da se testira kodiranje ispunjenih upitnika i SPSS obrazac za kodiranje podataka.

Najmanje jedna fokus grupa je provedena **sa učenicima** svake skupine ispitanika u svakoj zemlji učesnici (u nekim zemljama je provedeno više od jedne fokus grupe za određene skupine ispitanika što je rezultiralo sa ukupno 34 fokus grupe i 311 ispitanika) i najmanje po jednu fokus grupu **sa roditeljima** u svakoj zemlji učesnici (neke zemlje učesnice su provele više fokus grupa sa roditeljima što je rezultiralo konačnom brojkom od 13 održanih fokus grupa sa ukupno 79 učesnika). Svi učesnici u fokus grupama su slični onim skupinama izabranim za istraživanje, odnosno, učenici od 11, 13 i 16 godina koji pohađaju školu kao i roditelji koji imaju barem jedno dijete koje potpada u neku od ovih skupina. Određeno je da se u svakoj zemlji učesnici provede po jedna fokus grupa sa djecom koja su prekinula školovanje i njihovim roditeljima; fokus grupe sa djecom koja su prekinula školovanje, provedene su u Hrvatskoj, Bugarskoj, Srbiji i još nekim zemljama.

Sve fokus grupe u svim zemljama su provedene na osnovu identične metodologije, a njihovi rezultati su se koristili u provedbi druge revizije modificiranih ICAST upitnika. Ove modifikacije upitnika, na osnovu fokus grupa, uključuju:

- ▶ Izmjenu skale odgovora
- ▶ Izmjenu pitanja
- ▶ Dodavanje pitanja
- ▶ Izmjenu uputa u upitnicima

Alati izmijenjeni nakon rezultata fokus grupa su dostupni u dodacima 4a i 4b.

Pilot istraživanje: pilot istraživanje će se, također, provesti u svakoj zemlji učesnici. Cilj pilot istraživanja je da terenski istraživači primjene modificirane upitnike u stvarnim uvjetima učionice, kako bi se pilotno testirali: a) modificirani ICAST-CH upitnici i procedura primjene istih, b) modificirani ICAST-P upitnici i procedura primjene istih u stvarnim okolnostima i c) procedure obrade podataka što uključuje kompatibilnost procedura i ishoda između zemalja učesnica. Alati bi se trebali testirati u najmanje 4 različita odjeljenja (preko učenika u urbanim i ruralnim sredinama uzrasta od 11 i od 16 godina); upitnici će se primijeniti u manjem broju slučajnog uzorka (ne više od 100-120 djece i njihovih roditelja po zemlji) kako bi se izbjeglo

znatno smanjenje ostatka uzorka (u slučaju da rezultati pilot istraživanja otkriju da su potrebne (dalje) modifikacije u upitnicima i njihovoj primjeni). Proces koji će se slijediti u pilot istraživanju je identičan onome koji je predložen za glavno istraživanje, a opisan je detaljnije u narednim poglavljima.

POGLAVLJE C.

ORGANIZACIJA ISTRAŽIVANJA

C.1. Kvalifikacije istraživača

Istraživači su ključni za uspjeh studije. „Oni su srce i duša“ istraživanja, a posebno ako se studija bavi osjetljivim pitanjima kao što su iskustva zlostavljanja i zanemarivanja ili pitanja koja se smatraju „obiteljskim stvarima“. Djeca, ali i odrasli „će se možda osjećati nelagodno da učestvuju u istraživanju ili da se otvore i pričaju o svom ličnom iskustvu“ (ISPCAN, 2006a, str4). Također, možda će im biti nelagodno da razgovaraju o određenim temama sa osobom određenog spola (obično sa osobom suprotnog spola). Istraživači se moraju pažljivo odabrati i moraju posjedovati određene kvalifikacije koje su također opisane u drugom dijelu ovog Priručnika „Smjernice za istraživače“ (poglavlje A1). Istraživači moraju imati barem osnove obrazovanja **a) iz provođenja istraživanja i b) iz etičkih pitanja o istraživanju sa ljudima**. Moraju biti **oba spola** (po mogućnosti u svakom paru) i vrlo jasno obaviješteni prije obuke o prirodi studije i očekivanjima za izvršenje poslova. Također se preporučuje da se ugovori sklope sa istraživačima poslije njihovih uspješno završenih obaveza poslije obuke za istraživače. (vidi Poglavlje C2).

C.2. Obuka za istraživače

Standardizirana obuka za istraživače za rukovođenje upitnikom i provođenje strukturiranih intervjua **je veoma važna**. Način prezentiranja istraživanja istraživačima, način prikupljanja podataka, na koji je način istraživačima dozvoljeno pomoći ispitanicima pri odgovaranju na pitanja, važnost povjerljivosti i ostala etička pitanja kao i važna pitanja sigurnosti i učesnika i istraživača moraju biti obrađeni u obuci (ISPCAN, 2006b).

Zbog navedenog, jedan od ciljeva projekta BECAN jeste i obuka grupe specijaliziranih znanstvenika u svim balkanskim zemljama kako bi se na odgovarajući i unificiran način proveli ICAST-CH i ICAST-P upitnici. U te svrhe BECAN Koordinator je organizirao obuku-zavoditelje obuke- koja je održana u Tirani od 17. do 18. maja 2010. godine. Svi znanstveni koordinatori zemalja učesnica BECAN projekta kao i istraživači koji će djelovati kao/ili terenski istraživači su učestvovali u obuci. Učesnici -Obuke za voditelje obuke- će koristiti istu metodologiju opisanu u ovom Priručniku kako bi obučili istraživačke timove u svojim zemljama.

Najprije, nakon okupljanja državnih istraživačkih timova⁶ i prije njihovog obučavanja, mora se procijeniti potreba za njihovim obrazovanjem o **temi BECAN projekta, metodološkim i etičkim pitanjima**. Ukoliko bi se desili bilo kakvi nedostaci u njihovom znanju, moraju se održati i dodatni sati obuke.

Predloženo vrijeme trajanja obuke za istraživače u zemljama učesnicama je **16 sati**, i ona mora biti provedena otprilike **jedan mjesec prije samog početka provođenja pilot**

⁶ Preporučeno je se da se obuču više istraživača nego što je potrebno, računajući na eventualne izostanke ili na neprilično postupanje istraživača.

istraživanja. Međutim, koliko će obuka trajati ovisi od potreba istraživača. Tabela 1 predstavlja prijedlog rasporeda i sadržaja modula obuke za istraživače.

Obaveze istraživača će biti da:

- pohađaju cijelu obuku
- pohađaju dodatne časove (ukoliko to bude potrebno)
- uspješno završe svoje obaveze poslije obuke.

Svi istraživači moraju biti upoznati sa procedurom koju treba slijediti pri obavljanju istraživanja kao i sa instrumentima kako bi mogli odgovoriti na pitanja ispitanika koristeći unaprijed osmišljene odgovore, znati čitati pitanja i bilježiti odgovore u intervjuu, a sve to bez poteškoća, brzo i na prirodan način. Prije samog pilot istraživanja preporučuje se da istraživači simuliraju primjenu upitnika kao i da simuliraju intervju ili pilot intervju sa djecom i roditeljima kako bi se bolje upoznali sa instrumentima (obaveza istraživača nakon obuke). Istraživačima moraju biti dostupni unaprijed osmišljeni odgovori na moguća pitanja ispitanika (pogledati Dodatak 1). Predloženi sadržaj obuke za terenske istraživače i njihove obaveze poslije obuke naveden je u tabeli ispod.

Table 1. Prijedlog rasporeda i sadržaja modula obuke za istraživače

	Tema	Trajanje
1	Kratki opis metodologije istraživanja (samo informacije relevantne za istraživače)	30-45 min
2	Kako će istraživanje biti organizirano i koordinirano: <ul style="list-style-type: none"> ○ Sa učenicima i njihovim roditeljima ○ Sa djecom koja su prekinula pohađanje škole i njihovim roditeljima 	120 min
3	Priprema istraživača za istraživanje	90 min
4	ICAST-CH (upitnik za djecu i mlade) <ul style="list-style-type: none"> ○ Korak po korak proces i upute za rukovođenje upitnikom ○ Korak po korak proces i upute za provođenje strukturiranih intervju ○ Provesti simulaciju primjene upitnika i simulaciju intervju ○ Provjera kvalitete ispunjenog 	210 min
5	ICAST-P (Upitnik za roditelje) <ul style="list-style-type: none"> ○ Proces korak-po-korak i instrukcije za provođenje strukturiranih intervju ○ Provesti simulaciju intervju ○ Provjera kvalitete 	210 min
6	Etička pitanja i pitanja bezbjednosti <ul style="list-style-type: none"> ○ Reagirane na otkrivene CAN slučajeve i slučajeve nasilja između odraslih ○ Intervencija u slučaju krize i nadgledanje istraživača ○ Bezbjednost učesnika i druga etička pitanja ○ Bezbjednost istraživača ○ Bezbjednost podataka: čuvanje i pristupanje 	150 min
7	Pregled Smjernica za istraživače – diskusija	135 min
8	Dodatni časovi (ukoliko je potrebno) <ul style="list-style-type: none"> ○ Kako kodirati podatke iz ICAST-P i ICAST-CH upitnika i kako provjeriti njihov kvalitet (ukoliko je primjenjivo)⁷ ○ Dodatni čas o CAN i/ili metodologiji i etičkim pitanjima (prema potrebama istraživača) 	dodatno vrijeme

⁷ Istraživači moraju biti obučeni da šifriraju podatke ukoliko će šifrirati podatke dobivene terenskim istraživanjem.

OBAVEZE NAKON RADIONICE

1	Upravlјati ICAST-CH i ICAST-P upitnicima djeci i roditeljima kroz: <ul style="list-style-type: none"> ○ Samostalno ispunјavanje (najmanje dvoje djece i dva roditelja) ○ Strukturirani intervju (sa najmanje dvoje djece i dva roditelja)
2	<ul style="list-style-type: none"> ○ Kodiranje podataka iz upitnika poslije obuke koje vrše istražiivači (ako je primjenjivo) ○ Usporediti kodiranje – provjera kvalitete (ako je primjenjivo)
3	Konzultantski sat(i) sa voditelјem obuke pojedinačno ili u malim grupama (2-3 istražiivača)

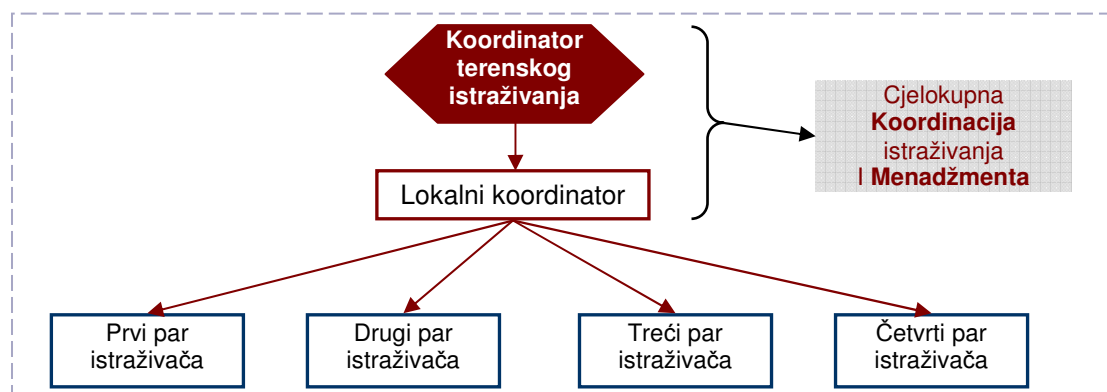
Standardizirana obuka istražiivačkih timova u svim zemljama teži kontroli efekata intervenirajuće varijable „**istražiivač/intervjuer**“ koja predstavlja jedan od **najvažnijih elemenata** za usporedivost rezultata istražiivanja. Svi istražiivači u 9 zemalja moraju **DJELOVATI KAO JEDAN** kada je u pitanju:

- Način na koji će predstaviti istražiivanje ispitanicima i javnosti
- Način na koji će predstaviti instrukcije i obaviti intervju
- Način na koji će odgovoriti na pitanja ispitanika i dati pojašnjenja
- Način na koji će izvještavati o toku procesa i napretka na dnevnim sastancima
- Način na koji će očuvati povjerljivost
- Način na koji će se nositi sa kritičnim pitanjima otkrivenih CAN slučajeva
- Način na koji će osigurati bezbjednost ispitanika kao i svoju vlastitu bezbjednost

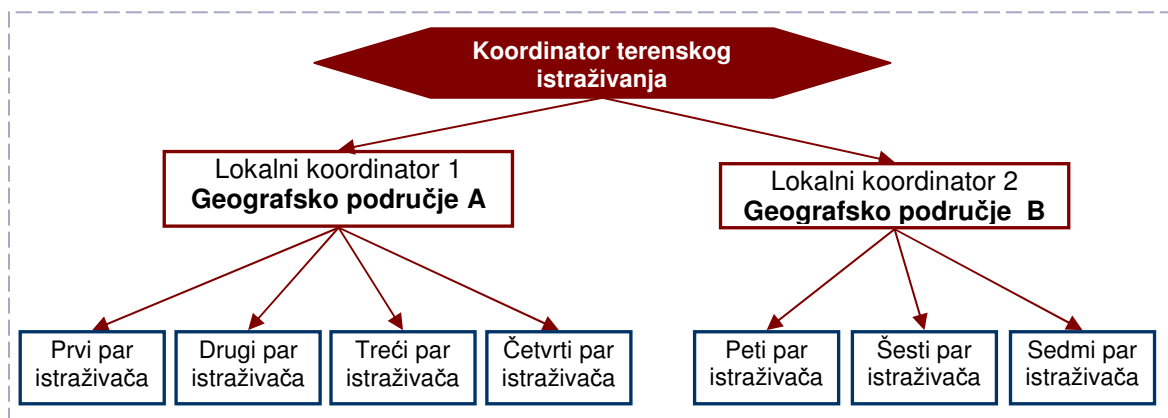
Posljednje, ali ne manje važno, evaluacija obuke državnih istražiivačkih timova je poželjna, ali nije obavezna. Evaluacija se može provesti bilo korištenjem metodologije slične onoj koja je korištena u radionici Obuke za voditelјe obuke ili korištenjem neke druge metodologije.

C.3. Koordinacija terenskog istražiivanja

Glavno epidemiološko istražiivanje će biti provedeno tokom školske **2010/2011.** godine. Prikupljanje podataka u svakoj zemlji učesnici će biti organizirano bilo a) u svim geografskim područjima (sekvencijalno prikupljanje podataka; vidjeti sliku 1a), odnosno jedna grupa istražiivača će prikupiti podatke u prvom geografskom području i po završetku preći na sljedeći ili b) po geografskom području (simultano prikupljanje podataka, vidjeti sliku 1b), odnosno odvojene podgrupe istražiivača će istovremeno prikupljati podatke u različitim geografskim područjima. Izbor simultanog (istovremenog) ili sekvencijalnog (slijednog) prikupljanja podataka zavisi od veličine populacije, udaljenosti između različitih geografskih područja i od broja istražiivača u svakom timu.

Slika 1a. Primjer strukture istražiivačkog tima u slučaju sekvencijalnog prikupljanja podataka

Slika 1b. Primjer strukture istraživača u slučaju simultanog prikupljanja podataka

Cjelokupnu koordinaciju terenskog istraživanja u svakoj zemlji mora preuzeti najmanje jedna osoba (ili više njih), **Koordinator terenskog istraživanja i/ili lokalni koordinator(i)**⁸. Koordinator terenskog istraživanja će biti odgovoran za nadgledanje lokalnog/ih koordinatora. Koordinator terenskog istraživanja i/ili lokalni koordinator(i) su odgovorni za:

- ▶ Kontaktiranje škola koje sudjeluju u istraživanju:
 - poslati pismo obavještenja direktoru, nastavničkim i roditeljskim odborima (ukoliko postoje) u svakoj školi
 - pribaviti i zabilježiti podatke o
 - broju razreda i odjeljenja u svakoj izabranoj školi
 - broju učenika po odjeljenju
 - broju učenika po spolu (po odjeljenju)
 - dogovoriti distribuciju Informacija i Obrazaca pristanka za roditelje/staratelje (bilo preko istraživača, učenika ili škola)
 - dogovoriti datum prikupljanja podataka sa svakom školom i telefonom napomenuti na isti 2-3 dana prije dogovorenog datuma
 - prikupiti informacije i kontakt podatke o učenicima koji su prekinuli školovanje u toku posljednje godine (ukoliko postoje)
- ▶ Kontaktirati roditelje/staratelje djece koja su prekinula pohađanje škole (putem pisma ili telefonskim pozivom) kako bi ih pozvali, kao i njihovu djecu, na učešće u istraživanju i dogovoriti datum, vrijeme i mjesto za obavljanje intervjua (što se može napomenuti prije datuma samog održavanja).
- ▶ Pripremiti plan istraživanja
 - identifikovati koliko istraživača i koliko je dana potrebno po geografskom području i školama
 - napraviti plan za cjelokupno istraživanje (ili po regionima) na **najekonomičniji** (glede vremena i budžeta), ali ujedno i **najefikasniji** način
 - organizirati istraživače u parove

⁸ Tijekom prikupljanja podataka, jedna osoba mora se nalaziti u prostorijama/kancelariji organizacije koja sprovodi istraživanje svake zemlje učesnice – kako bi se moglo odgovoriti na eventualna pitanja svih učesnika u istraživanju koji bi mogli zvati organizaciju zbog upita ili traženja informacija. Ova bi osoba trebala biti upoznata sa BECAN istraživanjem i zapravo bi Koordinator terenskog istraživanja mogla da bude ta osoba.

- napraviti plan za prikupljanje podataka za svaki par istraživača

Praktična pitanja

- organizovati transport za istraživače (karte, smještaj, najam automobila, i sl.)
- Pripremiti sve potrebne materijale za područje (npr. mape, upitnike, demonstrativne materijale, korisne brojeve telefona, listu relevantnih organizacija za pomoć, obrasce za izvještavanje itd.)

Svaki **Lokalni koordinator** će nadgledati i koordinirati svoj istraživački par (u geografskoj regiji) i on/a će pratiti kuda se kreće i gdje se nalazi istraživački par (iz sigurnosnih razloga); on/a će također djelovati kao „povezna tačka“ istraživačkih parova i treba da bude dostupan/a u svako vrijeme kako bi pronašao/la rješenje na svaki neočekivani problem koji bi se mogao pojaviti, kao i da pruži potrebnu pomoć istraživačima. Lokalni koordinator će također biti odgovoran za dogovaranje sastanka sa svim članovima svog istraživačkog tima svakog dana, a nakon završetka prikupljanja podataka – za nadgledanje, odnosno obavještavanje o uočenim CAN slučajevima, za diskusiju i odlučivanje o bilo kojem problemu koji se pojavio tokom procesa prikupljanja podataka. Preciznije, istraživači moraju izvijestiti svoje lokalne koordinate tokom spomenutih sastanaka (na osnovu posebnih izvještajnih obrazaca) o:

- ▶ procesu koji se slijedio pri prikupljanju podataka i o bilo kakvim problemima koji su mogli iskrsnuti tokom prikupljanja podataka
- ▶ rezultatima provjere kvaliteta ispunjenih upitnika
- ▶ uočenim prikrivanjima CAN slučajeva ili bilo kakvu sumnju

Nakon svakog dnevnog sastanka Lokalni koordinator mora:

- ▶ zabilježiti broj vraćenih odgovora – na osnovu izvještaja istraživača
- ▶ prikupiti sve ispunjene kao i neispunjene upitnike
- ▶ prikupiti sve istraživačke izvještaje
- ▶ voditi podatke o efikasnosti svakog istraživača

Istraživački parovi: strogo se preporučuje da 2 istraživača (oba spola, ukoliko je moguće) istovremeno budu prisutna u istoj učionici ili domaćinstvu. Broj istraživačkih parova koji će posjetiti svako područje (škole ili domaćinstva) zavisi od broja odjeljenja/učenika i domaćinstava, a koji je opet u vezi sa željenim trajanjem terenskog istraživanja.

C.4. Organizacija istraživanja u školama

Kako bi se istraživanje provelo u školskom okruženju u većini zemalja potrebno je **pribaviti odobrenje** nadležnih vlasti (npr. ministarstva obrazovanja) kojim se odobrava ulazak u škole i provođenje istraživanja. Nakon što dobije odobrenje, Koordinator terenskog istraživanja bi trebao poslati i **obavijest** direktorima škola (izabranih škola za istraživanje) i/ili vijećima učitelja i nastavnika/staratelja (gdje postoje) kako bi se obavijestili o istraživanju koje će biti provedeno u njihovoj školi. Nadalje, i naknadni telefonski poziv može koristiti kako bi se obavijestili direktori škola i kako bi se:

- ▶ prikupili podaci o broju učionica ciljanih razreda u svakoj izabranoj školi

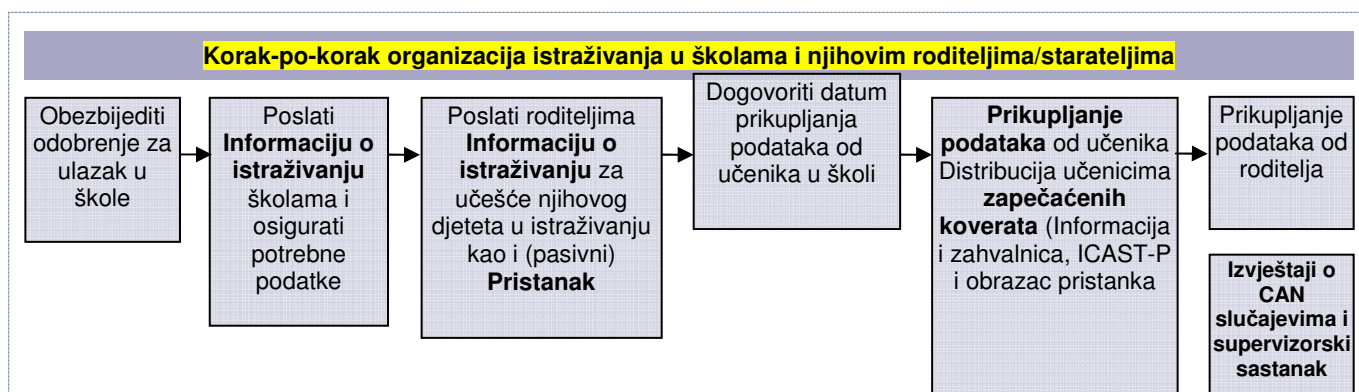
- ▶ prikupili podaci o broju i spolu učenika po učionici u svakoj izabranoj školi
- ▶ dogovorili sastanci i odgovarajuće vrijeme za prikupljanje podataka od učenika
- ▶ prikupile informacije i kontakt podaci o djeci koja su prekinula školovanje.

Tokom razgovora sa direktorima škola, **datum** i **vrijeme** za provođenje istraživanja mora se unaprijed dogovoriti. U svakom slučaju, distribucija **Informacija i Pristanaka** za roditelje za učešće njihove djece u istraživanju, mora biti organizovana prije toga. Preporuka je se da se ovi listovi dostave roditeljima 1 do 3 dana prije prikupljanja podataka. Distribucija pisama i obrazaca se može izvesti na dva moguća načina:

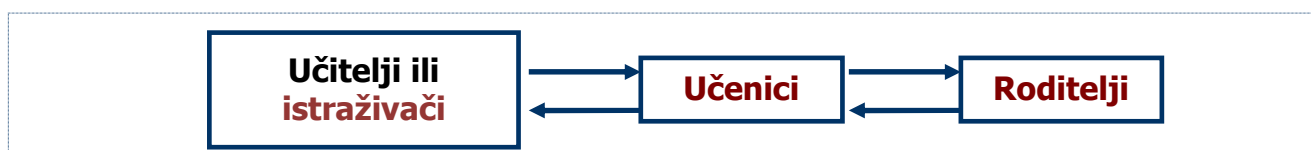
1. posjetiti učenike u školama kako bi ih se informiralo o istraživanju i podijeliti im pisma i obrasce koji bi oni dali svojim roditeljima,
2. dogovoriti distribuciju pisama i obrazaca putem škole (npr. da škola preda učenicima, da dijeli roditeljima na roditeljskim sastancima ili šalje im šalje poštom).

Iako se drugi način čini pogodnijim, u ovom slučaju bi se trebalo posebno dogovoriti sa svakom školom o načinu raspodjele materijala (poslati ih u školu poštom ili ih u školi umnožavati). U slučaju da se izabere druga mogućnost trebalo bi pozvati školu nekoliko dana prije datuma prikupljanja podataka kako bi se a) direktor škole podsjetio na sastanak i b) kako bi se podsjetilo na distribuciju pisama i obrazaca. Drugi poziv mora uslijediti kako bi se pribavili podaci o eventualnim odbijenicama roditelja, odnosno, koliko odbijenica te ujedno i šta će raditi djeca, kojima su roditelji odbili mogućnost učešća u istraživanju, u vrijeme provođenja istraživanja u njihovom razredu.

Skica 2 prikazuje korake organizacije istraživanja u školama, a **skica 3** prikazuje preporučenu proceduru koju bi trebalo slijediti u distribuciji pisama (za učešće djece u istraživanju), kao i distribuciju obrazaca pristanka i prikupljanje odgovora (za učešće djece u istraživanju).

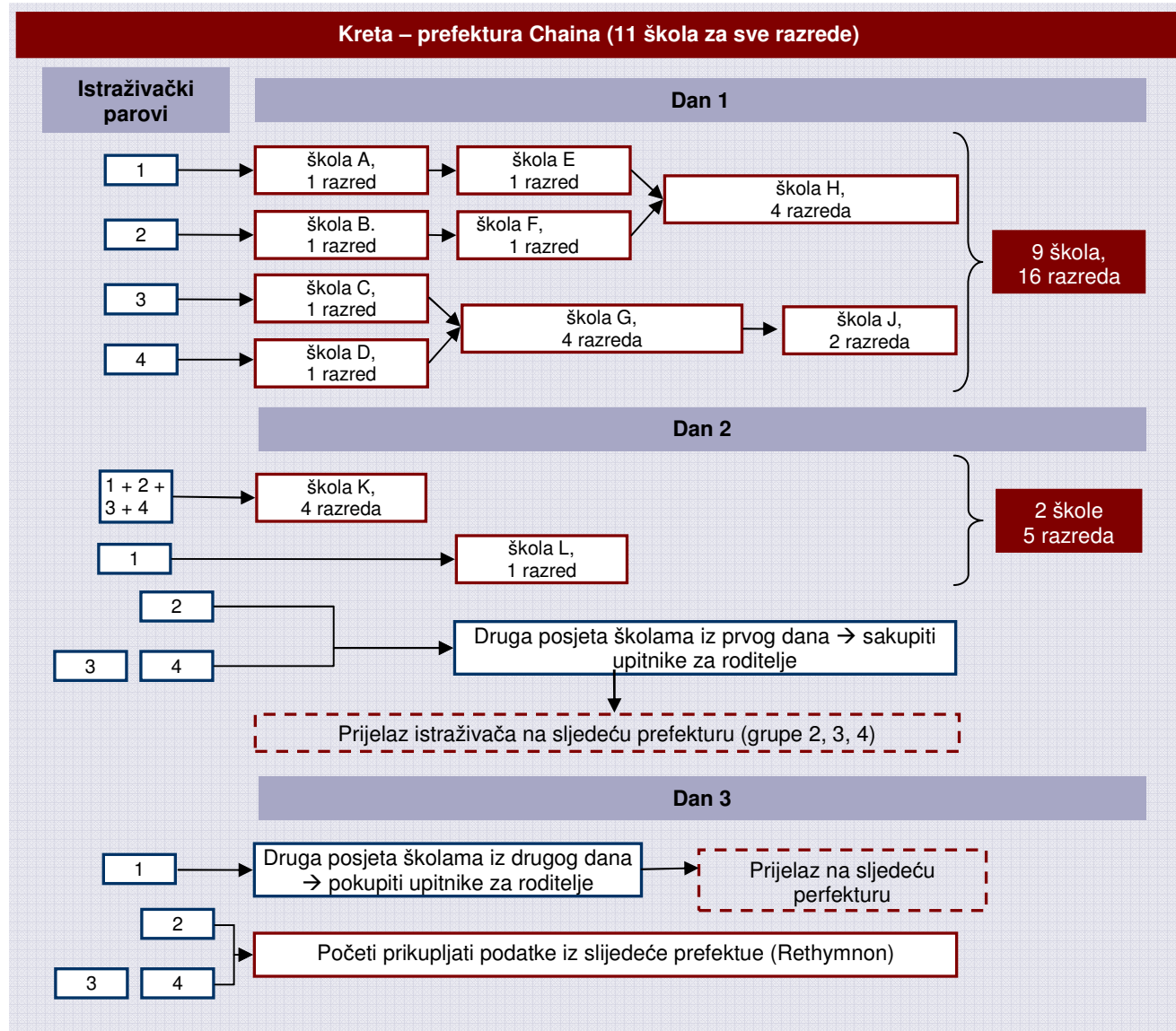

Skica 2. Koraci organiziranja istraživanja u školama

Skica 3. Redoslijed distribucije pisama roditeljima i pribavljanja pasivnih pristanka za učešće djece u istraživanju.

Skica 4. predstavlja primjer programa prikupljanja podataka od istraživača u jednoj prefekturi (Chaina) u geografskom području Krete (Grčka). Najmanje dva istraživača moraju istovremeno biti prisutna u istoj učionici. Ako škola ima više različitih odjeljenja jednog razreda u njoj trebaju biti prisutan i veći broj istraživačkih parova kako bi se prikupljanje podataka vršilo simultano u svim odjeljenjima što je brže moguće (kako djeca ne bi pričala o pitanjima između sebe).

Skica 4. Primjer rasporeda prikupljanja podataka od učenika za 8 istraživača u prefekturi Chaina (Kreta).

Upitnici za roditelje se mogu sakupiti na dva načina:

- ▶ Bilo od učenika (kako je prikazano u skici 2): u ovom slučaju bi istraživači trebali da ponovo posjete školu u kojoj su bili prethodnog dana i prikupe od učenika koverta sa upitnicima njihovih roditelja.
- ▶ Ili iz domaćinstava roditelja, ako bi roditelji zvali istraživače da ovi pokupe upitnike

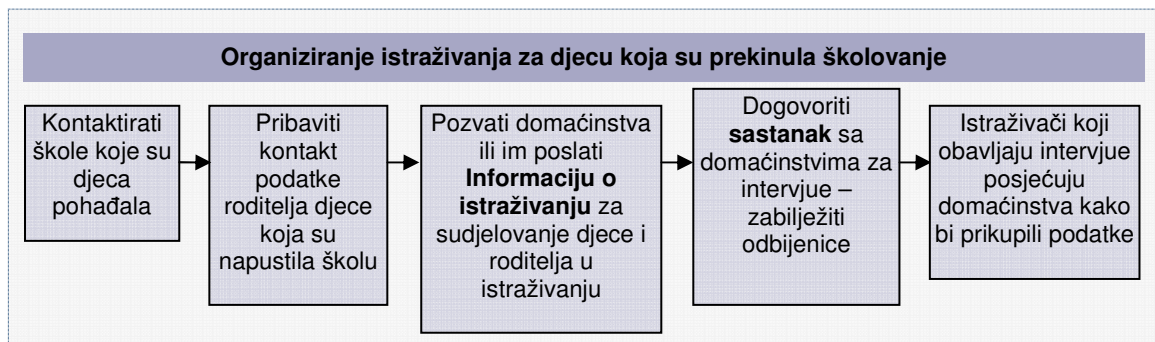
Na kraj svakog dana u kojemu su se prikupljali podaci svi istraživački parovi će se sastati sa svojim lokalnim koordinadorima na dnevnom supervizijskom sastanku.

C.5. Organiziranje istraživanja sa djecom koja su prekinula pohađanje škole

Kako bi se provelo istraživanje za učenike koji su napustili školu i njihove roditelje potrebno je, najprije, **pronaći** njihove **kontakt podatke** (iz škola koje su pohađali ili iz drugih izvora). Potrebni podaci se odnose na: imena djece, njihove brojeve telefona i/ili adrese stanovanja. Nakon pribavljanja ovih podataka potrebno je kontaktirati roditelje/staratelje ove djece kako bi ih se pozvalo da sudjeluju u istraživanju zajedno sa djetetom; preciznije, Koordinator terenskog istraživanja i/ili Lokalni koordinator(i) će zvati njihova domaćinstva (ili poslati poštom obavještajna pisma⁹) kako bi se:

- ▶ dogovorili datum i vrijeme sastanka za intervju (kao i mjesto ukoliko bi roditelji odbili da se to održi u njihovoj kući)
- ▶ zabilježile odbijenice na poziv za sudjelovanje¹⁰
- ▶ dodijelio par istraživača na svako domaćinstvo

Skica 5 prikazuje koji se koraci trebaju slijediti u organizaciji istraživanja.

Skica 5. Koraci u organiziranju istraživanja za djecu koja su prekinula pohađanje škole

C.6. Priprema materijala za istraživače

Prije odlaska na teren radi prikupljanja podataka, svakom se istraživačkom paru moraju obezbjediti svi potrebni materijali za taj radni dan (pogledati poglavlje A3 „Upute za istraživače“); Lokalni koordinatori moraju pripremiti sav potreban materijal za svaki radni dan (kada se vrši prikupljanje podataka) i predati ih istraživačkom paru dan prije samog prikupljanja podataka. Materijal se sastoji od slijedećeg:

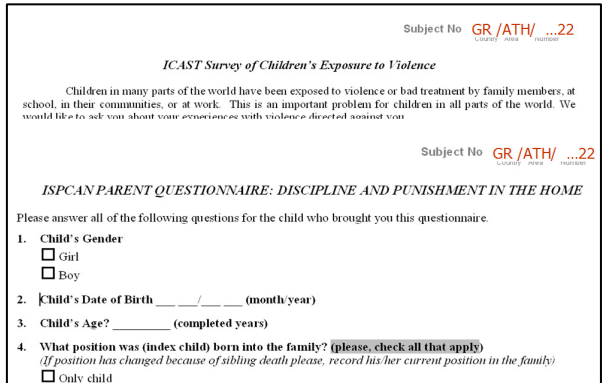
Prikupljanje podataka u školskom okruženju (upitnici)

- ▶ Tiskati ili fotokopirati potreban broj primjeraka:
 - **ICAST-CH** upitnika zajedno sa obrascem pristanka za djecu koji će se nalaziti na prvoj stranici upitnika
 - **ICAST-P** upitnika
 - **Informacija o istraživanju i obrazaca pristanka** za učešće djece i roditelja
 - **Zahvalnica** za učešće za djecu i roditelje

⁹ Informacije o istraživanju i pristanak za učešće će se modificirati za potrebe obavljanja strukturiranih intervjua

¹⁰ Ovo je veoma važno jer će nam pomoći u izračunavanju stope odgovora.

- ▶ dodijeliti identične **parne kodove** (broj ispitanika) svakom dijete-roditelj paru upitnika. (slika 1)
- ▶ pripremiti **koverte za roditelje** koje trebaju uključivati:
 - informaciju o istraživanju za roditelje
 - pristanak informiranog roditelja za učešće u istraživanju
 - ICAST-P upitnik i
 - zahvalnicu za učešće roditelja

SI 1. Primjer popunjenih odgovarajućih kodova.

i upariti svaku zapečaćenu kovertu sa ICAST-CH upitnikom kojem je dodijeljen isti parni kod (preporučuje se da zapišete parne kodove na vanjskoj strani koverte; na taj način bi ih se moglo ponovo upariti ukoliko bi se u slučajno pomiješale).

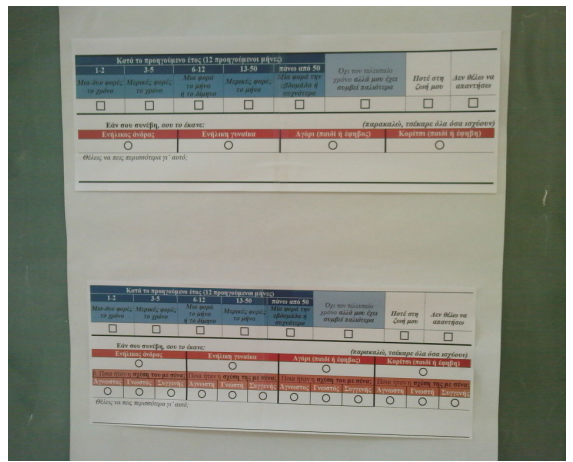
- ▶ zabilježiti na listi (za primjer vidjeti sliku 2) koji kodovi korespondiraju sa kojom školom, razredom i istraživačkim parom, zajedno sa datumom i vremenom prikupljanja podataka.

Codes	School (Name)	Class room	N	Boys	Girls	Researchers	Date	Time
GR/ATH 1-22	School 1	A1	22			Pair A	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 23-41	School 1	A2	19	10	9	Pair B	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 42-61	School 2	A	20	12	8	Pair C	Monday, 25.10	8:00
...
GR/HER 1-18	School 52	A	18			Pair D	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 19-24	School 53	A	6			Pair E	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 25-44	School 54	A1	20			Pair F	Monday, 25.10	8:00

Slika 2. Primjer bilježenja kodova

- ▶ **lokalni koordinator bi svakom paru trebao osigurati (i istraživači bi trebali provjeriti da li im je sve obezbjeđeno) slijedeće:**

- **Plan** koja sadrži listu škola koje treba posjetiti, datume i termine sastanaka, kao i termine u kojima će se prikupljati podaci, te detalje o uzorku (koji razred, koje odjeljenje, koja učionica itd.)
- **Mapu** područja koje će posjetiti
- Dovoljan broj primjeraka **upitnika** za djecu i koverte za roditelje
- Demonstrativni materijal sa odgovorima (vidjeti sliku 3) kao i primjerak koverte za roditelje kako bi se učenicima objasnilo a) kako da odgovaraju na skale u pitanjima i b) šta je sadržaj koverte za njihove roditelje i kako bi ih trebali koristiti
- Ljepljiva traka
- Dvije olovke po istraživaču
- Dvije velike koverte po istraživačkom paru za skupljanje upitnika u učionici
- Primjerci **zahvalnica** za djecu
- **Karticu** na kojoj se navode lokalne organizacije koje pružaju socijalnu i medicinsku pomoć u području u kojem se sprovodi istraživanje, a koje se daju u slučaju da takvi podaci trebaju ispitaniku

Slika 3. Demonstrativni materijal:prikaz odgovora na skalama na flipchartu

- Osobni **bedž istraživanja** za svakog istraživača
- Ukoliko se procjeni nužnim svakom će se istraživačkom paru obezbjediti zvanični dopis kojim se obavještava o provođenju istraživanja, njegovim ciljevima, Institutu odgovornom za provođenje kao i kontakt podacima supervizora
- Njegov/zin **mobilni telefon** (aktiviran na tihom modu)
- **Kartica sa korisnim brojevima telefona** (npr. broj telefona Lokalnog koordinatora, ostalih članova istraživačkog tima, i sl.)
- **Obrasci za izvještavanje** (vidjeti Dodatak 2a)
- **Check lista** potrebnih materijala za istraživače.

Strukturirani intervju (prikupljanje podataka u domaćinstvima ispitanika)

- ▶ Štampati ili fotokopirati potreban broj primjeraka:
 - **ICAST-CH** upitnika zajedno sa **obrascem pristanka za djecu** koji će se nalaziti na prvoj stranici upitnika
 - **ICAST-P** upitnika
 - **Informacija o istraživanju i zahvalnica** za učešće u istraživanju za roditelje
 - **Obrazaca pristanka** za učešće i djece i roditelja u istraživanju
 - **Zahvalnica** za djecu

Codes	Household (Name)	Address Phone	Child's Age	Researchers	Date	Time
GR/ATH 1	Family 1	XXX	16	Pair A	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 2	Family 1	XXX	16	Pair B	Monday, 25.10	8:00
GR/ATH 3	Family 2	XXX	16	Pair C	Monday, 25.10	8:00
...
GR/HER 42	Family 52	XXX	16	Pair D	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 43	Family 53	XXX	13	Pair E	Monday, 25.10	8:00
GR/HER 44	Family 54	XXX	12	Pair F	Monday, 25.10	8:00

Slika 4. Primjer bilježenja kodova prilikom intervjua

- ▶ Dodijeliti identične kodove svakom paru upitnika djeteta-roditelj
- ▶ Zabilježiti koji kodovi odgovaraju kojem domaćinstvu i kojem istraživačkom paru, zajedno sa datumom i vremenom održavanja (pogledati sliku 4)
- ▶ Štampati/fotokopirati i izrezati dva seta kartica za intervju (pogledati Aneксе 3a i 3b), kako je instruirano u Aneksu 3.

▶ Koordinator istraživanja bi svakom istraživaču trebao obezbjediti (i istraživači bi trebali provjeriti da li im je sve obezbjeđeno) slijedeće:

- **Plan** koja sadrži listu domaćinstava koje treba posjetiti, datume i termine sastanaka za obavljanje intervjua
- **Mapu** područja koje će posjetiti
- Dovoljan broj primjeraka **upitnika** za djecu i koverti za njihove roditelje
- **Kartice za intervju** za intervju za djecu i roditelje (pogledati Dodatak 3a i 3b)
- Dvije olovke po osobi
- Primjerke **zahvalnica** za djecu i roditelje
- **Karticu** na kojoj se nalaze **lokalne organizacije koje pružaju socijalnu i medicinsku pomoć i usluge** u području u kojem se sprovodi istraživanje, a koje se daju u slučaju da takvi podaci trebaju ispitaniku
- Personalni **plan (rute) istraživanja** za svakog istraživača

- Ukoliko bude potrebno svakom će se istraživačkom paru obezbjediti zvanični dopis kojim se obavještava o provođenju istraživanja, njegovim ciljevima, Institutu odgovornom za provođenje kao i kontakt podacima supervizora.
- Njegov/zin **mobilni telefon** (aktiviran na tihom modu)
- **Kartica sa korisnim brojevima telefona** (npr. broj telefona Lokalnog koordinatora, ostalih članova istraživačkog tima, i sl.)
- **Obrasci za izvještavanje** (pogledati Dodatak 2b).
- **Check lista** potrebnih materijala za istraživače.

Iz sigurnosnih razloga, uglavnom, Lokalni koordinator bi trebao čuvati kopije planova za istraživače kako bi znao gdje se istraživačke grupe nalaze kao i brojeve telefona istraživača.

C.7. Obrasci za izvještavanje

Prilikom korištenja upitnika svaki par istraživača koji kontrolira ispunjavanje istih, trebao bi podnijeti izvještaj o upitnicima – po ispitanom odjeljenju. Jedna osoba iz svakog istraživačkog para bi trebala biti odgovorna za popunjavanje obrasca za izvještavanje u suradnji sa svojim/om kolegom/icom i trebala bi u obrascima navesti, za svaki „radni dan“ (dan kada se prikupljaju podaci), sljedeće:

- a) imena istraživača odgovornih za primjenu serije upitnika u razredu
- b) datum i vrijeme prikupljanja podataka
- c) naziv škole i adresa
- d) broj razreda (npr. A1) i broj svih učenika, kao i broj učenika s obzirom na spol, tokom ispitivanja (npr. 22 učenika, 12 dječaka i 10 djevojčica)
- e) kodovi upitnika koji su podijeljeni u jednom razredu (npr. **GR/ATH/1** – 22 ili **BiH/SA/02/2-1-4** – 22/1).

Jezgro izvještajnog obrasca se sastoji iz dvije kolone: ICAST-CH i ICAST-P. U prvoj istraživači moraju navesti:

- f) broj odbijenica od djece da ispune upitnik kao i kodove njihovi upitnika te razloge, ukoliko su ih učenici naveli
- g) broj negativnih pristanaka za učešća u istraživanju koji su dobili od roditelja kao i broj onih na koji nisu dobili odgovor
- h) opaske na upitnik za učenike nakon provjere kvalitete (takve opaske se mogu referirati na broj ispitanika upitnika i, npr., neodgovorena pitanja – precizirajući broj pitanja kao i/ili pitanja koja su nepravilno odgovorena, dvostruko označena itd.)
- i) bilješke eventualno otkrivenih CAN slučajeva (npr. otkriveno je seksualno zlostavljanje; dijete je tražilo pomoć i druge podatke, kao što su kontakt podaci)

U ICAST-P koloni istraživač mora navesti:

- j) koliko je primljeno odbijenica za učešće u istraživanju od samih roditelja (koje se odnose na njihovo vlastito učešća) i razloge za iste (ukoliko su navedeni)
- k) metoda prikupljanja podataka od roditelja (navodeći preko koda ispitanika broj učesnika)
- l) koji upitnici nisu vraćeni (navesti kod tj. broj ispitanika upitnika koji nedostaju) i bilo koja druga zapažanja

Kada se koriste **strukturirani intervjui** svaki istraživač treba da samostalno popunjavanja Obrazac za izvještavanje kada je riječ o upitnicima za čiju je primjenu bila on/a odgovoran/a (vidjeti Dodatak 2b).

On/a će u obrascu za strukturirane intervjue navesti:

- a) svoje ime i ime istraživača koji radi sa njim/om
- b) datum, vrijeme i mjesto obavljanja intervjua
- c) koje je osobe intervjuirao/la (npr. roditelje djece)
- d) kôd ispitanika za svaki intervju
- e) sve odbijenice roditelja koji se tiču njihovog vlastitog, kao i učešća njihove djece u istraživanju, te razloge za iste (ukoliko se navode)
- f) sve odbijenice djece da učestvuju u istraživanju i razloge (ukoliko se navode)
- g) zapažanja koja se tiču upitnika (npr. odbijanje da se odgovori na određena pitanja) ili druge opaske (npr. otkriveno seksualno zlostavljanje, dijete tražilo pomoć i kontakt podatke itd.)

Ovi se obrasci moraju ispunjavati svakodnevno nakon prikupljanja podataka. Pored korisnosti koju ima za sistematizaciju prikupljenih upitnika, ovaj obrazac može poslužiti istraživačima da identifikuju sve probleme o kojima bi trebalo diskutovati tokom supervizijskih sastanaka sa Lokalnim koordinatorom svakog dana po završetku prikupljanja podataka; Lokalni koordinator će prikupljati obrasce svakodnevno.

POGLAVLJE D.

PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

D.1. Uručenje ICAST-CH i ICAST-P upitnika

Izmijenjeni i prevedeni ICAST-CH i ICAST-P upitnici koristit će se na dva načina, zavisno od grupe ispitanika (učenika i njihovih roditelja, odnosno djece koja su prestala pohađati školu i njihovih roditelja; pogledati tabelu 2).

Tabela 2. Metoda primjene upitnika na grupe ispitanika

Grupa	Metoda	
	Učenici	Roditelji
pohađaju školu	Upitnici	Upitnici (strukturirani intervjui, ukoliko roditelji zatraže)
prekinuli školovanje	Strukturirani intervjui	Strukturirani intervjui

D.1.1. Upitnici

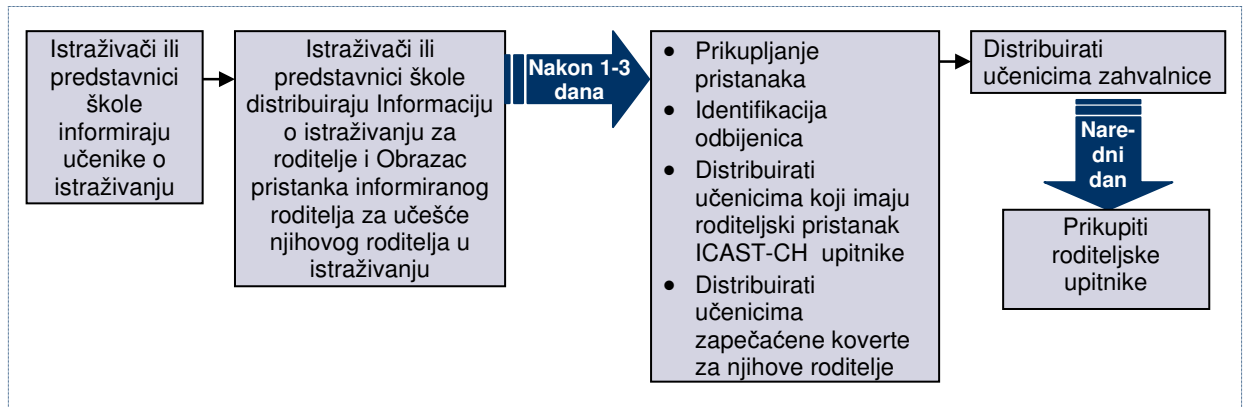
Ovaj odjeljak opisuje proces koji se mora slijediti ako se koristi upitnik kao metoda prikupljanja podataka (pogledati skicu 6). Instrumenti će se podijeliti grupi djece u jednom razredu, tako da je ispoštovano načelo anonimnosti njihovih odgovora, a ispunjavat će se samostalno.

Prva stvar koju treba uraditi (nakon isteka krajnjeg roka za povratak popunjenog Pristanka informiranog roditelja za učešće njihovog djeteta u istraživanju u školu) je identificirati da li postoje odbijenice roditelja (da li je roditelj/staratelj vratio negativni pristanak na učešće u istraživanju). Obzirom da je je odlučeno da se od roditelja traži pasivni pristanak roditelja za učešće njihove djece u istraživanju, ukoliko istraživači ne dobiju obrazac pristanka natrag od roditelja u datom vremenskom roku, smatrat će se da se ne protive učešću njihovog djeteta u istraživanju. Kao rezultat koraci koji se trebaju preduzeti u školama, nakon dogovora sastanaka sa školskim osobljem, su slijedeći:

- ▶ **Prvi korak:** Informirati učenike o istraživanju i podijeliti im Informaciju o istraživanju za roditelje i Obrazac pristanka informiranog roditelja za učešće djeteta u istraživanju; ovo mogu učiniti ili školsko osoblje ili istraživači.
- ▶ **Drugi korak** (nakon isteka unaprijed određenog broja dana, npr 1-3 dana): Prikupljanje pristanka informiranog roditelja → identificiranje odbijenica → dostavljanje upitnika učenicima koji imaju pristanak roditelja (aktivni ili pasivni)¹¹ → prikupljanje podataka → distribucija koverti učenicima koje sadrže upitnike za roditelje (koverte moraju imati isti parni kod kao i upitnik za djecu), zajedno sa određenim obavještajnim pismom i Obrascem pristanka za učešće informiranih roditelja u istraživanju.
- ▶ **Treći korak** (narednog dana): Prikupljanje roditeljskih upitnika. Ovo se može učiniti na dva načina:

¹¹ U slučaju da su primljene odbijenice roditelja, svaki partner bi trebao razgovarati sa predstavnicima škola i pokušati pronaći najbolje rješenje za njihovu zemlju o tome šta će ova djeca raditi u vrijeme dok njihove ostale kolege iz razreda popunjavaju upitnik; najbolje rješenje bi moglo biti da im se dā da rade nešto drugo u učionici. Nije preporučljivo da ih se pusti van iz razreda kako bi se izbjegla moguća stigmatizacija.

- istraživači (ukoliko je moguće, isti koji su prikupljali podatke u razredu) će ponovo posjetiti škole narednog dana kako bi prikupili kovertne od učenika koje sadrže upitnike njihovih roditelja (druga, naknadna, posjeta školi se mora zakazati kako bi se prikupili oni upitnici za roditelje koje su djeca ili roditelji zaboravili ponijeti/poslati; alternativa je da se preuzimanje upitnika obavi u dogovoru sa svakim roditeljem ponaosob)
- istraživači će prikupiti upitnike od roditelja u njihovim domaćinstvima, u slučaju da ih roditelji pozovu.

Skica 6. Koraci koji se moraju preduzeti u prikupljanju podataka u školama

Sve **upute koje istraživači moraju slijediti** prilikom prikupljanja podataka u školama su detaljno opisane u poglavlju B.2. u Uputama za istraživače.

D.1.2. Strukturirani Intervjui

U ovom odjeljku su opisane faze prikupljanja podataka putem strukturiranih intervjuova od djece koja su napustila školovanje i njihovih roditelja. Nakon što se iz škole (ili iz drugog izvora) pribave njihovi kontakt podaci, Koordinator terenskog istraživanja bi trebao kontaktirati roditelje i pozvati ih da učestvuju u istraživanju (telefonskim putem ili im poslati **Informaciju o istraživanju** za učešće i njih samih kao i njihove djece).

Koraci koji će se slijediti su slijedeći:

- ▶ **Prvi korak:** kontaktirati roditelje (telefonski ili poštom) i obavijestiti/pozvati ih na učešće u istraživanju
- ▶ **Drugi korak:** dogovoriti datume održavanja intervjuova; zabilježiti odbijenice (kako bi se izračunao stopa odgovora)
- ▶ **Treći korak:** grupe od po dva istraživača će posjetiti svako domaćinstvo: jedan istraživač će intervjuirati jednog roditelja, dok će drugi istraživač istovremeno intervjuirati dijete. Prije početka intervjuova istraživači bi trebali dobiti potpisan obrazac pristanka i od roditelja i od djece. Na kraju intervjuova svaki istraživač dijeli zahvalnicu svakom ispitaniku pojedinačno.

D.1.2.1. Pripreme za intervju

U slučaju da su roditelji kontaktirani putem pošte, mora ih se i telefonski kontaktirati kako bi se roditelj/staratelj pozvao da učestvuje u istraživanju, zatim da bi se identificirale odbijenice i dogovorili sastanci. U slučaju da su roditelji kontaktirani samo putem telefona mora ih se

upoznati i sa ciljem istraživanja. Sljedeći scenarij se može koristiti kao vodič (ISPCAN, 2006b, str- 6):

*“Dobra večer! Zovem se _____ i zovem u ime Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Sarajevo. (Da li ste dobili pismo koje smo Vam poslali?) (...) Provodimo istraživanje o **zdravlju i životnim iskustvima djece i roditelja** i rado bismo obavili intervju sa Vama i Vašim djetetom koje sada ima (___) godina, što bi trajalo između 30 i 45 minuta.*

*Ovo je veoma važno pitanje i nadamo se da ćemo pomoći roditeljima i djeci kako bi imali bolje živote. Ako ste voljni da sudjelujete, možemo **dogovoriti sastanak sa Vama** i dva istraživača će Vas posjetiti“. Ili nas Vi i Vaše dijete možete posjetiti u (navesti kancelariju ili neko neutralno mjesto poput škole, kancelarije u općini). Želite li sudjelovati? (...). Koje Vam vrijeme najviše odgovara? Da li (**datum i vrijeme**) odgovara i Vama i Vašem djetetu. Da li biste željeli da mi **posjetimo Vas ili** bi vam više odgovaralo da sastanak održimo u (**navesti neutralno mjesto**). Istraživači koji će Vas posjetiti se zovu: (ime prvog istraživača) i (ime drugog istraživača).*

Budući da je intervju povjerljiv i privatn, bilo bi nužno da intervju obavimo u dvije odvojene sobe u kojima bismo mogli biti do 45 minuta bez da itko sluša ili prekida Vas ili Vaše dijete“.

Naglasite važnost postojanja dvaju odvojenih soba.

„Da li ste sigurni da ćete na ovaj datum i u ovo vrijeme koje smo odredili imati na raspolaganju dvije sobe, jednu za Vas i drugu za Vaše dijete, gdje nas niko neće moći prekidati tokom intervju?“

Odbijanje sudjelovanja: Ako izabrani roditelji odbiju da sudjeluju pokušajte, bez vršenja pritiska, da ispitajte razlog(e) odbijanja ili pitajte da li bi željeli da ih se nazove drugi put. Ako roditelj i dalje odbija, pitajte ga postoji li nešto što ga brine u vezi intervju, što bi ste mu vi možda mogli objasniti.

Savjeti koji će potaknuti na sudjelovanje (ISPCAN, 2006b, str. 7):

- Uvijek se obraćajte domaćinima sa poštovanjem i prema njihovim titulama.
- Naglasite da će informacije koje dobijemo pomoći da bolje razumijemo važno pitanje u našem društvu, tj. obiteljske odnose.
- Naglasite da je intervju u potpunosti povjerljiv i privatan.
- Naglasite da intervjuiranje vrše kvalificirani istraživači.

Privatne sobe: Roditelj/staratelj bi trebao da pripremi domaćinstvo na način kako bi imao dvije privatne sobe na raspolaganju za intervju. Iz tog razloga::

- ▶ Obavještajno pismo koje će se poslati – ili se tijekom telefonskog razgovora – mora naglasiti i roditeljima/starateljima i djeci potreba za korištenjem dvaju odvojenih soba u domaćinstvu, kako bi se proveli intervju i sa roditeljima i sa djecom, bez prekida i prisustva treće osobe
- ▶ Osoba koja će zvati roditelje kako bi ugovorila sastanak za intervju mora ponovo naglasiti zahtjev privatnosti i važnost postojanja dvaju odvojenih soba.

“Da li ste sigurni da ćemo, na ovaj datum i u ovo vrijeme koje ste izabrali, imati na raspolaganju dvije sobe: jednu za Vas i jedno za Vaše dijete, gdje nas niko neće moći prekidati tokom intervjua? Ovo naglašavam jer će istraživači, kako bi se osigurala validnost rezultata istraživanja, prekinuti intervju ako su druge osobe prisutne.”

Ako su roditelji izrazili neke sumnje ili ako ne postoji privatni prostor kod kuće, pokušajte dogovoriti sastanak u nekom drugom vremenskom terminu ili dogovorite obavljanje intervjua na nekoj drugoj lokaciji [što znači da osoba koja će zvati roditelje mora biti imati na umu program istraživača koji trebaju posjetiti domaćinstvo].

„Upute za istraživače“ uključuju poglavlja: „**Korisni savjeti za istraživače tokom intervjua**“ (Poglavlje B.2.1), „**Vodič za intervju sa roditeljima**“ za istraživače (Poglavlje B.2.2) i „**Vodič za intervju sa djecom**“ (Poglavlje B.2.3).

POGLAVLJE E.

NAKON PRIKUPLJANJA PODATAKA

E.1. Provjera kvalitete podataka

Nakon primjene upitnika (svejedno da li je u pitanju i intervju) istraživači moraju provjeriti i voditi računa o slijedećem:

- Osigurati da svaki upitnik ima **jedinstven kod** (broj ispitanika)
- Pregledati ispunjene i prikupljene upitnike i provjeriti **kako su ispunjeni** (neodgovorena pitanja, nejasno označeni odgovori i nedosljednosti u odgovorima).

Istraživači moraju provjeriti kvalitet i ispunjenost svih ispunjenih upitnika svakodnevno. Ako se primjeti da neki podaci nedostaju ili su potrebna pojašnjenja ili postoje neki drugi problemi, moraju se prijaviti Lokalnom koordinatoru tokom dnevnih supervizijskih sastanaka kako bi se odlučilo o eventualnim modifikacijama u procesu primjene upitnika i strukturiranih intervjuu i posebno uputa/objašnjenja za istraživače da bi se izbjeglo gubljenje podataka u daljem procesu njihova prikupljanja. Mora se naglasiti da se svaka dodatna uputa ili objašnjenje **mora usaglasiti na nivou Konzorcija** kako bi se jednako primijenile u svim zemljama učesnicama.

Sve svoje opservacije istraživači će zabilježiti u Izveštajne obrasce (bilo po razredu u kojem su prikupljali podatke ili po intervjuu) koju će predati Lokalnom koordinatoru – koji će ponovno provjeriti upitnike.

E.2. Sigurnost podataka

Istraživači bi trebali dostaviti Lokalnom koordinatoru a) ispunjene (i sve koje nisu ispunjeni) upitnike, i b) ispunjene Obrasce za izvještavanje za upitnike za koje su bili odgovorni. I istraživači i Lokalni koordinator bi trebali voditi računa o sigurnom pohranjivanju ispunjenih podataka, dok su na terenu kao i tijekom njihovog prijenosa..

E.3. Unos podataka i kodiranje

Unos podataka uradit će se u svakoj zemlji učesnici korištenjem zajedničkog SPSS obrasca (Jedan za ICAST-CH i drugi za ICAST-P upitnike). SPSS obrasci su popraćeni tabelama kodiranja (pogledati sliku 5) uključujući objašnjenja o tome kako dešifrirati podatke.

Prikupljeni setovi podataka iz svih zemalja moraju biti ujedinjeni i Koordinator mora biti informiran o novim varijablama dodanim u upitnik (koje se moraju kodirati odvojeno) i o drugim promjenama bilo koje varijable zajedničkih ICAST instrumenata. Tačnije, svaki partner Koordinatora mora izvijestiti o:

- svakoj izmjeni u upitnicima (ako je napravljena)

Standard Attributes	Label	Measurement	Valid Values
590	Shouted, yelled, or screamed at you very loud and aggressively? (prevalence)	Nominal	never
591			yes ("always" or "usually" or "few times" or "not in the past year but it was happened before")
592			missing value
593			I don't want to answer
594			
595			
596			
597			
598			
599			
600	Shouted, yelled, or screamed at you very loud and aggressively? (incidence)	Ordinal	1-2 times
601			3-5 times
602			6-10 times
603			more than 10 times
604			NA: "never", "past year", "don't want to answer"
605			missing value
606			
607			
608			
609			
610			
611			
612	Shouted, yelled, or screamed at you very loud and aggressively? If this happened, was it by adult male	Nominal	no
613			yes
614			not applicable ("0" or "999" in q_18_pr)
615			missing value
616			
617			

Slika 5. Excel Codebook

- napraviti zaseban kod za svaku novu vrijednost po izmijenjenoj varijabli

Kvalitet kodiranih podataka će biti provjeren a) od partnera koji je radio kodiranje - provjerom slučajno odabranog uzorka podataka za tačnost kodiranja i b) od partnera i koordinatora koji će vršiti „deskriptive“ i provjerom nemogućih vrijednosti. Drugi način provjere kvalitete kodiranja jeste da dvije osobe izvedu kodiranje podataka i da se poslije međusobno usporede dva kodiranja kako bi se prikazala moguća odstupanja.

POGLAVLJE F.

ETIČKA I SIGURNOSNA PITANJA

F.1. Etička pitanja

Predmet istraživanja – CAN – je osjetljivo, pa se etička pitanja posebno trebaju uzeti u razmatranje. Sigurnost i dobrobit učesnika je od presudne važnosti.

„Zakoni u nekim zemljama obavezuju prijavljivanje sumnjivih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja nadležnim vlastima. Međutim, prijavljivanje može dovesti do krivičnog gonjenja djetetovih roditelja i izdvajanje djeteta iz njegovog/zinog doma. **Posebna pažnja se mora posvetiti svakoj dobivenoj informaciji od sudionika i dobivanju roditeljskog pristanka za sudjelovanje djeteta u istraživanju.** Uključivanje djece u istraživanje u kojemu djeca otkrivaju informacije koje mogu rezultirati rizikom po druge osobe zahtjeva pažljivo razmatranje pitanja da li djeca uopće mogu razumjeti informirani pristanak. Važno je naglasiti da su se mnogi naučno-istraživački projekti provodili u skladu sa etičkim pravilima dok su istovremeno ispitivali djecu o njihovoj izloženosti nasilju u obitelji ili u školi. Ovakva istraživanja su obično podrazumijevala anonimno popunjavanje upitnika“ (ISPCAN, 2006a, str. 2).

ICAST-CH upitnik „se možda neće moći koristiti na potpuno siguran i etički korektan način u nekim zemljama gdje postoje politike ili zakoni koji mogu povjerljivost dovesti u pitanje ili ograničiti vrednovanje autonomije djeteta u pogledu otkrivanja informacija“ (ISPCAN, 2005a, str. 2-3). ISPCAN-ova namjera je bila da osigura jedinstven instrument kojega istraživači mogu koristiti na siguran i etičan način u ispitivanju iskustva djece (ISPCAN, 2006a).

„Zbog propisa koji nalažu prijavljivanje slučajeva zlostavljanja djece i zbog postojanja tijela koji mogu intervenirati, a što se razlikuje od zemlje do zemlje“, ICAST instrumenti se moraju koristiti pod uvjetima „da autonomija djeteta i povjerljivost budu osigurane“ (ISPCAN, 2006a, str. 3). Svi državni znanstveni koordinatori BECAN projekta se obavezuju da izvrše istraživanje striktno slijedeći Principe etičkog kodeksa za istraživanje sa ljudskim ispitanicima u pogledu odabira, učešća, pristanka i pravila zaštite djeteta u kontekstu pravnih, društvenih i medicinskih sistema gdje se istraživanje vrši. Iako je **svaki istraživač ponaosob odgovoran i za etičko postupanje** u istraživanju koje on/a provodi, u svakoj zemlji **Znanstveni koordinator** je, zajedno sa **Lokalnim koordinatorom/ima**, također odgovoran za etičko postupanje svog istraživačkog tima.

Za svrhe BECAN projekta osnovan je **Centralni nezavisni savjetodavni odbor** (CNSO) i **9 Državnih savjetovanih odbora** (DSO) za etička pitanja u svakoj zemlji učesnici. Svaki Državni savjetodavni odbor sačinjava po jedan predstavnik iz organizacije partnera, koji je odgovoran za projekat kao i dva nezavisna stručnjaka za CAN pitanja. Svaki DSO je odgovoran, između ostalog, da pregleda projekt i proces prije provođenja istraživanja, nadgleda sprovedbu etičkih načela tijekom trajanja istraživanja i da savjetuje o poduzimanju korektivnih intervencija, ukoliko budu neophodne. **Centralni nezavisni savjetodavni odbor** (CNSO) za etička pitanja je odgovoran, između ostalog, za cjelokupnu superviziju dizajna istraživanja i provedbe u etičkim aspektima. CNSO se sastoji od pet članova: profesor **Kevin Browne** (profesor Forenzičke i obiteljske psihologije i šef Kolaborativnog Centra za brigu i zaštitu djece Svjetske zdravstvene organizacije - WHO), **Donata Bianchi** (Institut Degli

Innocenti), **John Fluke** (Direktor Istraživačkog centra za zaštitu djeteta, Američka humana asocijacija, Kolorado), **Paul Durning** (profesor Edukacijskih nauka na Univerzitetu Paris X Nanterre i direktor Opservatorija National de l'Enfance en Danger) i **prof. Hans Grietens** (Univerzitet u Groningenu, Nizozemska). Metodologija BECAN istraživanja je podnijeta na etičku recenziju **Državnim savjetodavnim odborima** za etička pitanja koja su formirana u svakoj zemlji učesnici kao i **Centralnom nezavisnom savjetodavnom odboru** za etička pitanja.

Dodatno, i pored navedenih mjera, svaki je partner morao podnijeti istraživački protokol na etičku recenziju postojećim etičkim komitetima organizacija učesnica (ukoliko postoje) i/ili ekvivalentu etičkog komiteta u zemlji partnera. Konačno, svaka partnerska organizacija je morala slijediti nacionalna pravila kako bi dobila dozvolu za ulazak u škole (npr., podnijeti molbu ministarstvima obrazovanja).

Uslijed kompleksnih zahtjeva koje postavljaju etički principi zabrane povređivanja („Ne povrijedi“), dobročinstva i autonomije, odnosno poštivanja volje učesnika, istraživačko osoblje mora biti pripremljeno da odgovori na izazove etičkih pitanja“ (ISPCAN, 2006a, 3). **Svi istraživači bi trebali biti obučeni iz etike istraživanja** kao i sudjelovati u BECAN obuci koja će se organizirati i provesti u svakoj zemlji.

Etička pitanja koja su uzeta u razmatranje kao i mjere koje bi se trebale poduzeti u svakoj zemlji kako bi se etički provelo istraživanje, kao i osigurala sigurnost učesnika i istraživača se opisuje ispod (Poglavlje F.1.1 – 7 i F.2.1 – 3) a temelji se na Etičkom Kodeksu Američke Psihološke Asocijacije (2002) i njihovim amandmanima¹².

Savjetuje se da svaki partner izmijeni određena poglavlja Smjernica za istraživače prema odredbama njihovog nacionalnog etičkog kodeksa; i, iako bi angažirani istraživači trebali imati osnovnu obuku o etici istraživanja, preporučljivo je da se tome posveti poseban dio Obuke za istraživače.

F.1.1. Privatnost i povjerljivost

Preduzete su mjere kako bi se sačuvala privatnost intervjua i upitnika te održala povjerljivost podataka i informacija dobivenih od učesnika tokom prikupljanja podataka i poslije (npr., anonimnost upitnika, zabrana diskusije između učenika i „virkanja“ tuđih odgovora, prikupljanje upitnika u velike koverte/kutije, privatni intervjui – bez prisustva trećih osoba). Više informacija je dostupno u Uputama za istraživače, za svaki od dva metoda prikupljanja podataka. (Poglavlje D1).

Kako se ne bi kršila prava učesnika od vitalnog je značaja informirati ih o granicama povjerljivosti koje proizlaze iz našeg istraživanja (posebno kada se prikupljanje podataka vrši putem intervjua); iako je ova informacija uključena u Informaciji za istraživanje za roditelje, veoma je važno da istraživač, također, usmeno obavijesti ispitanika prije početka prikupljanja podataka da se povjerljivost može narušiti u slučaju da „je nečiji život u opasnosti ili ako želite razgovarati sa nekim u vezi nekog problema koji vas muči“.

¹² <http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>; pristupljeno 30.06.2010.

F.1.2. Djelomično prekrivanje

Djelomično prikrivanje stvarne svrhe istraživanja od ispitanika je, kako je odlučeno, usvojeno u kontekstu BECAN istraživanja u vezi sa predmetom istraživanja, jer se smatralo da je i opravdano i nužno. Točnije, djelomično prikrivanje stvarne svrhe istraživanja učesnicima odlučeno je kako bi se izbjeglo da a) učesnici (roditelji i djeca) zauzmu defanzivan stav, što može uzrokovati neiskrenim (nevažecim) odgovorima, i b) počinioci dječjeg zlostavljanja i zanemarivanja bi mogli oklijevati da sudjeluju (ili ne dozvoliti svojem djetetu da sudjeluje) u istraživanju opisanom kao studiji o zlostavljanju i zanemarivanju djece.

Ovo djelimično prikrivanje stvarne svrhe istraživanja, ipak, postavlja dodatne obaveze istraživačima:

- da posebno naglase pravo učesnika da odbije učešće ili se iz njega povuče (vidjeti odjeljke F.1.3 i F.1.4)
- da jasno stave do znanja svim učesnicima da, pod posebnim okolnostima, istraživač može narušiti odnos povjerljivosti koje im je obećao/la (važno je da istraživači budu obučeni da to rade na način koji neće uplašiti ispitanike tako da bi oni odbili sudjelovati u istraživanju).

Djelomično prikrivanje također povećava važnost procesa obavještanja učesnika kao i odredbe koje se moraju uvrstiti u svakoj zemlji kako bi se izbjegli svi (kratkoročni ili dugoročni) problemi ili druge moguće posljedice po učesnike i njihovo učešće u istraživanju (vidjeti odjeljak F.1.5)

F.1.3. Pravo na odbijanje i povlačenje iz istraživanja

Istraživači moraju zapamtiti i obavijestiti učesnike – na početku intervjua i/ili prilikom primjene upitnika – da imaju pravo da odbiju sudjelovati u istraživanju, da odbiju odgovoriti na bilo koje pitanje/pitanja na koja ne žele i pravo da prekinu intervju ili popunjavanje upitnika u bilo koje vrijeme koje žele i bez navođenja razloga zašto to čine. Učesnici moraju biti obaviješteni da imaju pravo da „odbiju sudjelovanje bez bilo kakvih posljedica. Ne smiju se dogoditi nikakve nepovoljne posljedice odabirom ne sudjelovanja“ (ISPCAN, 2006a, str. 6).

U svakom slučaju, bilo da sudionik prekine ili odbije sudjelovati, istraživači bi trebali da otkriju razloge zbog kojih neka osoba želi da se povuče, ukoliko je to moguće, jer a) razlog povlačenja može biti vezan za faktor/barijeru na koju se može (ili mora) reagirati na mjestu ili poslije (npr., osjećaji srama, straha ili odmazde od zlostavljača, emotivna nestabilnost izazvana postavljenim pitanjima i dr.) i b) skup tih informacija je veoma koristan za buduća ovakva istraživanja. Vrlo je važno da istraživači budu obučeni tako da to mogu raditi bez da vrše pritisak na učesnike koji žele da se povuku iz ispitivanja.

F.1.4. Informirani pristanak

S posebnom se pažnjom etička pitanja razmatraju zbog toga što su a) subjekti istraživanja djeca što znači da se za njihovo sudjelovanje u istraživanju od nekog drugog (roditelja ili staratelja) mora pribaviti pristanak, i što b) u većini zemalja, ako je neko svjestan da je dijete žrtva zlostavljanja/zanemarivanja, on/a mora prijaviti nadležnim vlastima. Prijava zlostavljanja djece može imati za posljedicu krivično gonjenje i procesuiranje roditelja djeteta (ili trećih

osoba) i/ili oduzimanjem djeteta iz njegove/njene porodice. Zbog toga, posebna se pažnja mora posvetiti etičkom principu **Informiranog pristanka**.

Kako bi se pristanci roditelja smatrali „informiranim pristancima“, najmanje što treba učiniti je da im se proslijede (putem pratećeg pisma i Obrasca pristanka informiranog roditelja, ali također i usmeno priopće) slijedeće informacije:

- 1) svrha istraživanja (sa minimumom prikrivanjem koje se smatra opravdanim), izuzev trajanja i opisa procedura
- 2) anonimnost prikupljenih podataka (bilo putem ispunjavanja upitnika ili intervjua)
- 3) prava da odbiju učešće u istraživanju i povuku se iz istraživanja
 - a. u bilo koje vrijeme
 - b. bez ikakvih posljedica
- 4) o bilo kojim granicama povjerljivosti
- 5) koga da kontaktiraju o pitanjima koje imaju u vezi istraživanja, pri tome pružajući priliku učesnicima da postave pitanja i dobiju odgovore.

F.1.5. Obavještanje

Obavještanje je čak i važnije zbog djelomičnog prikrivanja svrhe istraživanja koje se koristi. Na kraju prikupljanja podataka, istraživači bi trebali pružiti priliku učesnicima da dobiju informacije koje žele o istraživanju i trebali bi preduzeti razumne korake u ispravljanju onih nesporazuma ili pogrešno shvaćenih informacija o istraživanju koje bi učesnici mogli imati. Istraživačka organizacija ima obavezu da otkloni nepovoljne efekte koje bi se učesnicima mogli pojaviti kao posljedica učešća u istraživanju.

Nadalje, „situacija da se dijete uznemiri zbog pitanja u ovakvim vrstama istraživanja su rijetka“ – prema iskustvu ISPCAN-a – „instrument postavlja pitanja o iskustvima koja su mogla biti bolna i uznemiravajuća po dijete“. Dijete „može željeti razgovarati ili tražiti pomoć u vezi sa nekim iskustvom koje je uključeno u pitanje u instrumentu“. Istraživači moraju biti pripremljeni da pruže općenitu obavijest ili savjet svim učesnicima o tome kako mogu dobiti pomoć ili imati nekoga za razgovor o temama koje instrument pokriva“ (ISPCAN, 2006a, str. 6). Isto vrijedi i za odrasle učesnike. Iz tog razloga, zahvalnica za učešće sadrži standardnu izjavu: upitnik može pokrivati teme koje su uznemiravajuće te da svaki učesnik može kontaktirati predložene organizacije/službe ukoliko želi da sa nekim razgovara ili pita za pomoć (ova organizacija/služba može biti i organizacija koja sprovodi istraživanje ili neka druga – zavisno od usluga koje organizacija pruža i geografskog prostora koje pokriva). U dodatku tome, svaki istraživač će imati detaljnu listu svih lokalnih službi kojima se može obratiti ukoliko to bude potrebno. U svakom slučaju, istraživači bi uvijek trebali imati uza se kontakt podatke o organizaciji koja sprovodi istraživanje.

F.1.6. Pohranjivanje podataka i pristup njima

Iako će popunjeni upitnici biti u potpunosti anonimni, svaki Državni znanstveni koordinatorski centar će biti odgovoran za čuvanje sirovih podataka (popunjenih upitnika i baze šifriranih podataka) na sigurnom mjestu i ograničiti pristup samo autoriziranom osoblju kako bi se očuvala tajnost podataka. Također, mora se osigurati da se upitnici i šifrirani podaci ne mogu dovesti u vezu

sa identitetom ispitanika i da jedino jedna ili nekoliko osoba imaju pristup podacima (u koje će se, iz praktičnih razloga, uključiti i neki lični podaci).

Popunjeni upitnici će svakodnevno biti premješteni iz škole ili domaćinstva i sa terena istraživanja u ured u kojemu će se vršiti njihova obrada na način da ih istraživači predaju lokalnim koordinatorima na pažljiv način (vidjeti opis u Poglavlju A.3 Uputa za istraživače). Lokalni koordinator će biti odgovoran za skupljanje svih popunjenih (i praznih) upitnika na kraju svakog dana u kojemu se prikupljaju podaci i njihovo pažljivo premještanje u prostorije Organizacije, u kojoj će se sigurno pohraniti. U svakoj zemlji planiranje sigurnog transfera i skladištenja ispunjenih upitnika je odgovornost Državnog znanstvenog koordinatora.

F.1.7. Opis istraživanja u javnosti

Posebna pažnja se treba posvetiti načinu da se predmet istraživanja opiše školi i zajednici kao i na individualnom nivou. Istraživanje se treba opisati kao „istraživanje koje teži da istraži pitanja važna za zdravlje djece kao i pitanja koja se odnose na odgoj djeteta i vezu između djece i roditelja kao i između djece“. Svaki put kada istraživači opisuju istraživanje (članovima zajednice i članovima javnih ili privatnih institucija zajednice) treba imati na umu, prije svega, **sigurnost učesnika**. Tamo gdje je riječ o pitanjima sigurnosti istraživači mogu savjetovati ispitanika (dijete ili odraslu osobu) da razgovaraju o istraživanju na isti način.

F.2. Sigurnosna pitanja

F.2.1. Supervizija i intervencija u kriznim slučajevima

Terenski istraživači moraju biti organizirani u timove i uvijek ih mora pratiti lokalni koordinator (ili glavni istraživač). Tijekom svakog terenskog istraživanja lokalni koordinator treba biti dostupan za komunikaciju i davanje instrukcija (npr. putem mobitela). Sredstva prevoza se moraju osigurati kako bi lokalni koordinator mogao intervenirati direktno. Na kraju svakog dana u kojemu se prikupljaju podaci (npr., navečer) „supervizijski sastanak“ bi se trebao održati pod nadzorom lokalnog koordinatora na kojemu bi trebali prisustvovati svi istraživači; cilj je dvostran: jedan povezan sa metodološkim, a drugi sa etičkim pitanjima, odnosno:

- a) Identificirati i raspraviti sve poteškoće ili nepredviđene tehničke ili administrativne probleme sa kojima su se istraživači susreli svakog dana tijekom procesa prikupljanja podataka i načine na koji ih izbjeći i prevazići u budućnosti; ovo će omogućiti Lokalnom koordinatoru da vrši dnevno praćenje istraživačkog progressa (savjetuje se da Lokalni koordinator vodi dnevnu evidenciju o broju i spolovima ispitanika – po svakom istraživačkom paru i po razredu; na ovaj način će moći identificirati – i možda ispraviti – sve moguće diskrepancije ili nepravilno kodiranje koje primijeti u upitnicima za djecu i za roditelje)
- b) Da prijavi i raspravi sve sumnje ili otkrivene CAN slučajeve; za svaki se slučaj treba donijeti odluka o mjerama koje se trebaju ili mogu poduzeti (pogledati odjeljke F.1.8 i D5 o reagiranju u vezi CAN slučajeva).

Intervencija u kriznim situacijama: mora se odrediti plan reagiranja u kriznim situacijama (u rijetkim slučajevima u kojima će se pojaviti) na terenu, kao što su:

- ▶ **emotivna rastresenost ispitanika za vrijeme trajanja intervjua ili ispunjavanja upitnika:** sposobnost snalaženja u takvoj situaciji ovisi o stručnosti svakog od istraživača i njegove/njene ekspertize na području zlostavljanja i zanemarivanja djece, pa svaki partner ima slobodu da kreira strategiju koju smatra najdjelotvornijom za svoju zemlju. Ipak, kao generalna strategija predlaže se da (ako su u učionici) jedan istraživač izvede dijete iz učionice i razgovara s njim o tome šta ga je toliko uznemirilo; istraživač će ostati sa djetetom sve dok se ono ne umiri, i ukoliko je potrebno, tražiti dodatnu pomoć (tj. lokalnog koordinatora, ili kliničkog dječijeg psihologa ako je dostupan ili školskog psihologa). U slučaju intervjuiranja, istraživač koji provodi intervju će prekinuti intervju i slijediti iste korake opisane iznad; intervju se može nastaviti ili ne, u odnosu na to šta dijete želi.
U oba slučaja, istraživači neće napustiti dijete sve dok se ne uvjere da se ono smirilo i da je sigurno; dodatno se moraju uvjeriti da je dijete dobilo sve podatke o istraživačkoj organizaciji/instituciji, ukoliko mu bude trebalo da je kontaktira u budućnosti. U slučaju da dijete otkrije da je zlostavljano u sadašnjosti ili ranije, potrebno je slijediti proceduru opisanu u sljedećem podnaslovu.
- ▶ **agresivno ponašanje roditelja ili neke druge osobe:** istraživači moraju znati koje konkretne korake moraju slijediti ako se desi nesretan, ali također rijedak, slučaj da se nađu u opasnosti ili da misle da je dijete u velikoj opasnosti (tj da pozovu policiju ili neku drugu službu). Ova procedura mora biti kreirana u svakoj zemlji u zavisnosti od situacije, ili na nacionalnom ili na regionalnom nivou (vidi također Poglavlje F.3). Okvirne zaštitne mjere koje se moraju se poduzeti da bi se istraživači zaštitili (istraživači trebaju imati uključene mobilne telefone, iako na tihom načinu rada, tokom prikupljanja podataka; listu sa korisnim telefonskim brojevima; lokalni koordinatorski uvijek mora znati gdje se nalazi istraživač) opisane su u tematski sličnim poglavljima ovog priručnika. Ipak, kao dio generalne strategije, sugerirano je svakom partneru da mora pokušati uvesti istraživače u ovu temu, bez da ih preplaši, jer se ne očekuje da će bilo ko od njih biti izložen ozbiljnoj opasnosti za vrijeme prikupljanja podataka. Istraživačima treba naglasiti da ne treba da odgovaraju agresivno bilo kome, iako ta osoba ispolji agresiju prema njima, i da moraju pokušati ispravno procijeniti da li su u opasnosti, kako bi onda slijedili unaprijed poznatu proceduru.

F.2.2. Reagiranje u slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djeteta

Kako istraživač treba reagirati ako se bilo kada, za vrijeme prikupljanja podataka, otkrije (težak) slučaj zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, kao i šta uraditi ako se bilo kada, nakon ili za vrijeme prikupljanja podataka, neko lice obrati za pomoć, su pitanja koja se moraju uzeti u razmatranje. Obaveza istraživača i istraživačke organizacije (institucije) je da prijavi svaki sumnjivi ili otkriveni slučaj zlostavljanja i zanemarivanja djeteta kako to nalaže državno zakonodavstvo, koje se razlikuje od države do države; Kao opće pravilo, svaka partner organizacija, svaki znanstveni koordinatorski projekta, lokalni koordinatorski i svaki istraživač na projektu BECAN mora strogo slijediti državni zakon kao i načela svog Etičkog kodeksa. Neka načela i mjere – koje su zajedničke u svim državama – koje moraju slijediti sve zemlje uključuju:

- ▶ Pisane upute o mjesnim centrima za socijalni rad i/ili o organizaciji koja provodi istraživanje navedeni u svakoj zahvalnici; posebna pažnja bi trebala biti posvećena tome da se u zahvalnicama ne navedu sve informacije koje bi dodatno ugrozile sigurnost moguće žrtve zlostavljanja
- ▶ **Standardizirani odgovori** (vidi Poglavlje D.8 iz dijela "Upute istraživačima") i **reakcije** (po regiji) **terenskih istraživača** moraju se razviti u svakoj zemlji, u slučaju da im se neko dijete obrati za pomoć
- ▶ Mlađi istraživači bi trebali, ako je moguće, biti u paru sa istraživačem koji ima veće iskustvo; iskusan zdravstveni radnik bi mogao biti u pripravnosti, ako bi slučajno njeno/njegovo prisustvo bilo potrebno
- ▶ Na početku istraživanja (ili čak ranije) ustpostavite (npr. kroz posjete koordinatora terenskog istraživanja/lokalnog koordinatora) dobru povezanost sa kompetentnim lokalnim vlastima i/ili sa centrima za podršku; obavijestite stručnjake o istraživanju i zamolite ih za njihovu pomoć, kako bi imali pri ruci "dežurni stručni tim" (barem virtualni) ako bi bilo potrebno (ovaj trud će također stvoriti i/ili povećati sinergiju između WP3 i WP4)
- ▶ Ako bi se dogodilo prijavljivanje slučaja zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, prije obraćanja lokalnim vlastima ili agencijama, pokušajte nezvanično prikupiti neke preliminarne informacije od odgovornih školskih nastavnika ili od direktora škole. U većini slučajeva, školsko osoblje može skrenuti pažnju istraživaču na važne informacije, ali posebnu pažnju treba obratiti da se ne ugrozi povjerljivost
- ▶ Budite izrazito oprezni kada se radi o povjerljivosti, posebno u naprijed spomenutom procesu: izbjegavajte bilo kakav publicitet među nevažnim organizacijama ili osobama unutar škole ili lokalne zajednice. Terenski istraživači bi trebali biti strogo upozoreni i trenirani na šutnju i čuvanje povjerljivosti potencijalnih prijava ili bilo kojih dobivenih informacija protiv svakog ko nije ovlašten da se njima bavi
- ▶ Pokušajte sačuvati ulogu osoblja na projektu BECAN, na najnižem nivou u proceduri prijavljivanja bilo kakvog slučaja zlostavljanja ili zanemarivanja djeteta, olakšavajući na taj način uključivanje kompetentnih lokalnih agencija i organizacija u rješavanje slučaja
- ▶ U slučajevima zlostavljanja i zanemarivanja djeteta koji su prijavljeni istraživačima sa projekta BECAN, pokušajte održati stalni (iako vjerovatno neznatan) interes za razvoj upravljanja slučajem i tretiranja istog (npr., kroz praćenje naknadnog djelovanja odgovornih stručnjaka lokalnih agencija i organizacija u cilju dobivanja informacija o ishodu prijave – održavanje direktnog odnosa sa familijom ili žrtvom bi se trebalo pomno ispitati i vjerovatno izbjegavati – naročito u zemljama u kojima istraživačka organizacija nije specijalizovana za rukovođenje slučajevima zlostavljanja djece)
- ▶ Izbjegavajte davanje bilo kakvih eksplicitnih ili latentnih nerealnih obećanja djetetu ili njegovoj obitelji o kontinuiranoj brizi i podršci u slučajevima koji nisu konkretni
- ▶ Poštujte važeće državno zakonodavstvo o prijavljivanju i svaki drugi državni etički kodeks koji je obvezujući ili za istraživače i/ili za stručnjake (npr., psihologe, psihijatre, socijalne radnike); temeljito podučite vaše istraživače da urade isto, ali nemojte zaboraviti da je osoba koja nadgleda istraživače jednako odgovorna, zajedno s njima za njihovo etičko ponašanje u svim aspektima istraživanja.

- ▶ Ukoliko to nije definirano zakonom, obratite posebnu pažnju na to da se osigurate da je jasno definirano čiji zadatak je da odluči da li će se podnijeti prijava za zlostavljanje i zanemarivanje djeteta, čiji zadatak je da podnese prijavu, kao i kojoj agenciji i putem koje procedure se prijava treba podnijeti
- ▶ Brzina reagovanja prema prijavljivanju slučaja zlostavljanja i zanemarivanja djeteta treba biti prilagođena a) državnom zakonodavstvu o prijavljivanju ovakvih slučajeva, b) dostupnosti kompetentnih lokalnih resursa c) kapacitetu i resursima koje posjeduje partner za djelovanje onda kada je suočen sa pojedinačnim slučajem zlostavljanja i zanemarivanja djeteta
- ▶ Istraživači moraju ispuniti označeni prostor u izvještajnom obrascu koji se odnosi na slučajeve zlostavljanja i zanemarivanja djeteta (bilo da se radi o sumnji ili o otkrivenom slučaju)
- ▶ Proverite stope prijavljenih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djeteta koje su naveli terenski istraživači (provjerite nepodobne članove grupe, kako bi imali predstavu o "granici" na osnovu koje oni prijavljuju neki slučaj kao slučaj zlostavljanja).

Kako reagovati u slučaju otkrivanja zlostavljanja i zanemarivanja djeteta:

U skladu sa važećim zakonodavstvom u BiH istraživači imaju obavezu prijave zamijećenog slučaja zlostavljanja i/ili zanemarivanja djeteta ili u protivnom čine prekršaj koji se može sankcionirati novčanom kaznom u iznosu od 2.000 do 10.000 KM ili kaznom zatvora od najmanje 50 dana (čl. 20. u vezi sa čl. 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, „Sl. List FBiH“, br. 22/05) odnosno novčanom kaznom u iznosu od 800 do 1.800 KM (čl. 20, stav 6. u vezi sa čl. 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS, „Sl. Glasnik RS“, br. 118/05). Također, sukladno odredbama Etičkog kodeksa istraživanja o djeci istraživač je dužan upoznati odgovarajućeg stručnjaka, a zatim i roditelja/staratelja djeteta ukoliko primjeti bilo kakve zdravstvene ili probleme psihičkog funkcioniranja djeteta (Vijeće za djecu, Etički kodeks istraživanja o djeci, 2006: glava III).

Iako je prijava zlostavljanja obveza istraživača, bitno je istaći da istraživači niti jedan korak u tom smislu ne smiju poduzeti samostalno, bez dogovora sa lokalnim koordinatorima i/ili voditeljem projekta/glavnim istraživačem na projektu.

Svaki korak mora biti u dogovoru sa institucijom koja provodi projekat (Institut za društvena istraživanja, odnosno sa voditeljem projekta i glavnim istraživačem) budući da institucija (Institut za društvena istraživanja) ima etičku i zakonsku obvezu i prema djetetu i prema školi u kojoj sprovodi istraživanje, i u tom smislu snosi odgovornost. U svakom slučaju jako je važno da istraživač kojemu se dijete obratilo i zatražilo od njega pomoć postupi sa velikom podrškom i što je moguće više ohrabri dijete. Postupci u ovakvim slučajevima propisani su sigurnosnim planom:

Sigurnosni plan

Zapažanje doživljenog zlostavljanja se najčešće dešava u dva slučaja:

1. Saznanjem o doživljenom iskustvu nekog od oblika zlostavljanja i zanemarivanja koje je dijete otkrilo u anonimnom upitniku.

2. Saznanjem putem direktnog obraćanja samog djeteta: kada dijete priđe i kaže da je doživjelo neki od oblika zlostavljanja i/ili zanemarivanja (pri čemu je važno imati na umu da se djetetu ne može obećati tajnost takvog saznanja, čak i ukoliko to dijete bude tražilo).

U slučaju kada dijete u **upitniku** otkrije da je doživjelo neki od oblika zlostavljanja Institut za društvena istraživanja će, kao partner sa školom u kojoj su prikupljeni takvi upitnici, obavijestiti školu o tome i zajedno s njima razraditi svaki daljnji korak u otkrivanju i pomoći takvom djetetu, radeći pri tome, sve vrijeme, u najboljem interesu djeteta. Vrlo je važno da istraživači o saznanju o doživljenom iskustvu nekog od oblika zlostavljanja i zanemarivanja o tome ne razgovaraju sa trećim osobama ni u kom slučaju. Odnosno, da ne razgovaraju o saznanju prije nego cjelokupni istraživački tim ne poduzme odgovarajući korak koji bi bio od pomoći dotičnom anonimnom djetetu. Pored toga, vrlo je važno da se sve informacije otkrivene u upitniku ne dijele sa drugim licima, ma ko oni bili, tj. da se tretiraju kao povjerljive informacije.

U slučaju direktnog obraćanja samog djeteta, pri čemu dijete samo otkrije da je doživjelo neki oblik zlostavljanja i ozbiljnijeg fizičkog kažnjavanja vrlo je važno da istraživači urade sljedeće:

- prvo pruže podršku i ohrabrenje djetetu
- nikada ne obećaju stvari koje ne mogu izvršiti
- odmah otvoreno djetetu kažu da će o tome razgovarati sa svojim nadređenima i da postoji mogućnost da će on/ona ili nadležne vlasti kontaktirati dijete i/ili njegovu/njezinu obitelj.

Istraživačima će biti podijeljene kartice sa brojevima telefona mjesno nadležnih organa socijalnog staranja kao i SOS telefona, ali bilo koji potez prema ovim institucijama mora biti u dogovoru sa glavnim istraživačem i voditeljem projekta.

F.2.3 Sigurnost učesnika i istraživača

Sigurnost učesnika (ali i istraživačkog tima) je od ključne važnosti u studijama koje istražuju osjetljive probleme, kao što je zlostavljanje.

Trebali biste preduzeti sve mjere predostrožnosti (sigurnosni plan), i trebali biste uložiti mnogo truda da bi vaš istraživački tim bio pripremljen koliko je god je moguće da ne izlaži ispitanike (ili sebe) bilo kakvoj opasnosti, ali i da bude spreman da na odgovarajući način reagira na bilo kakvu opasnost s kojom se susretne tokom istraživanja; istovremeno biste, ipak, trebali biti izuzetno oprezni kako ne biste uplašili vaše istraživače navodeći ih da misle da će zasigurno biti izloženi (velikoj) opasnosti.

Neke **opće mjere** koje će sve zemlje razviti i/ili usvojiti su sljedeće:

U svakoj zemlji mora se razviti temeljit sigurnosni plan (preporučljivo, po **geografskim regijama**) prije početka istraživanja, s ciljem predviđanja svake moguće opasnosti i/ili krizne situacije kako bi istraživači bili spremni – i u mogućnosti – da ih podnesu, ako se dese. Osim treniranja istraživačkog tima kako da slijede sigurnosni plan, na njegovoj osnovi će se razviti **dvije kartice** (za svaku geografsku regiju u kojoj će biti istraživanje provedeno) i obezbijediti istraživačima, koji će ih uvijek sa sobom nositi, dok su u ovim regijama.

- Prva kartica će sadržavati „korisne telefonske brojeve“ koji će se koristiti u hitnim slučajevima (npr., broj policije, ambulante, lokalnog koordinatora, kliničkog psihijatra na dužnosti, kolega istraživača), dok će
- Druga kartica sadržavati „izvore pomoći“ gdje istraživači mogu uputiti zlostavljane osobe koje će tražiti pomoć (lokalne socijalne službe koje mogu pružiti podršku i djeci žrtvama zlostavljanja i/ili zapostavljanja i odraslim, žrtvama intimnog partnerskog zlostavljanja ili druge vrste obiteljskog zlostavljanja; posebno treba naglasiti da lokalni koordinador treba kontaktirati stručnjake iz ovih organizacija na početku istraživanja – ili čak ranije).

Ne samo iz praktičnih, metodoloških i etičkih, nego i zbog sigurnosnih razloga **istraživači moraju uvijek posjećivati mjesta gdje se podaci prikupljaju, u parovima**; također, upućeni su da rade sa uključenim mobilnim telefonima (isključenog zvuka) u slučaju da ih budu trebali koristiti; na kraju, ali ne i najmanje bitno, veoma je važno da lokalni koordinador stalno mora biti **svjestan kretanja svakog istraživača** (više informacija u poglavljima A.3 i D.9 u „Instrukcijama za istraživače“).

Supervizijski sastanci, koji će se održavati dnevno, također se mogu smatrati kao mjera koja ima za cilj da poveća sigurnost i učesnika istraživanja i istraživača, jer će svaki sumnjiv ili identificirani slučaj zlostavljanja i/ili identificirani rizik biti razmotren i donositi će se odluke na koji način će se oni rješavati.

F.3. Šta učiniti u slučaju da...

Šta učiniti ukoliko istraživač:	
osjeća nelagodu da postavlja ili da mu postavljaju takvu vrstu pitanja?	Istraživač/ispitivač koji se osjeća nelagodno da raspravlja o problemima kao što je zlostavljanje imat će velikih poteškoća u načinu na koji će postavljati data pitanja tokom ispitivanja, kao i kad bude pokušavao/la da razjasni pitanja djeci u učionici, što bi moglo iskriviti odgovore djece; on/ona bi se također mogao/la ponašati na neodgovarajući način kada im ispitanici priđu da bi im otkrili njihov slučaj zlostavljanja i zatražili pomoć. Istraživači se moraju osjećati lagodno sa datom temom i ne šokirati se suviše lako. U suprotnom slučaju, daljnja obuka bi mogla biti potrebna i više od dva lažna ispitivanja i upitnika sa djecom i roditeljima bi mogla biti neophodna da ih istraživač sprovede. Istraživač također mora biti iskren poslije gore navedenih procesa, da prijavi da li je spreman da učestvuje u istraživanju. On/ona također mora biti pažljivo nadgledan/a tokom lažne (simulacijske) faze istraživanja i ukoliko se i dalje osjeća nelagodno, mora biti zamijenjen/a.
nije dovoljno iskusan/a (ili uopće) u slučajevima zlostavljanja i zapostavljanja djece?	Istraživači moraju pohađati dodatne obuke koji se tiču zlostavljanja i zanemarivanja djece.
ne slijedi korak po korak kreirani postupak ili preduzima "inicijativu"?	U takvom slučaju istraživač mora biti isključen iz istraživačkog osoblja i zamijenjen, ako je moguće.

Posebne upute su date istraživačima kako bi znali kako da reaguju, u situacijama kada su suočeni bilo kojom od sljedećih situacija (Poglavlje D.10 2. dijela “Upute za istraživače”):

Šta uraditi ako dijete:

- odbije da ispuni upitnik (označi "Ne" u obrascu pristanka djeteta)?
- zatraži da ispuni upitnik u učionici iako roditelj NIJE dao svoj pristanak?
- otkrije da je imalo iskustvo zlostavljanja i/ili zanemarivanja u anonimnom upitniku ili lično?
- otkrije teško zlostavljanje, ali traži od istraživača da to ne otkrije nikome?

Šta uraditi ako nastavnik/ica:

- insistira da bude prisutan/a za vrijeme ispunjavanja upitnika
- zatraži od istraživača da mu/joj da upitnika kako bi ga pročitao/la ili zadržao/la?
- izrazi negativan stav prema temi istraživanja ili prema istraživačima?
- požali se da nije obaviješten/a o istraživanju
- otkrije slučaj (ili sumnju o) zlostavljanja i zanemarivanja djeteta kod kuće ili u školi?
- otkrije slučaj zlostavljanja i zanemarivanja djeteta, ali želi ostati anonimna/anonimna?

Šta uraditi ako roditelj:

- pozove istraživača kako bi se požalio na sadržaj nekih pitanja?

REFERENCE

Etički kodeks istraživanja o djeci (2006). Vijeće za djecu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006a). ICAST-C - The ISPCAN Child Abuse Screening Tool-Child Version: Manual and Proposed Guidelines for Pilot Administration.

International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006b). ICAST Parent Interview: Procedures Manual and Field Test Guide for Investigators & Project Managers.